

T.C.
Fırat Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı

**6. VE 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER
DERSİNE YÖNELİK TUTUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Yusuf SAĞDIÇ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yaşar ÇELİKKOL

ELAZIĞ, 2013

T.C.
Fırat Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı

Yusuf Sağdıç'ın hazırlamış olduğu "6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" başlıklı tez, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun.....tarih ve .....sayılı kararı ile oluşturulan jüri tarafından 09/10/2013 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda yüksek lisans tezini oy birliği ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Jüri Başkanı: Doç. Dr. Zafer ÇAKMAK

2. Üye (Tez Danışmanı): Yrd. Doç. Yaşar ÇELİKKOL

3. Üye: Yrd. Doç. Murat TUNCER

4. Yedek Üye: Yrd. Doç. Feyzullah EZER

5. Yedek Üye: İmam Bakır ARABACI

Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve .....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Doç. Dr. Mukadder BOYDAK ÖZAN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Yrd. Doç. Dr. Yaşar Çelikkol danışmanlığında hazırlamış olduğum "6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

(imza)

Yusuf SAĞDİÇ

.../.../..

ÖNSÖZ

Tüm çalışmam sırasında her türlü desteğini esirgemeyen Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Yaşar Çelikkol'a ve Doç. Dr. Zafer Çakmak'a, yüksek lisans tezimin tamamını gözden geçirip gerekli düzeltme ve hatalar konusunda uyarıları ile yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. İmam Bakır Arabacı'ya, düzeltmeler konusunda yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Murat Tuncer'e, veri analiz programında verilerin analiz edilmesinde emekleri geçen Serkan Altuntaş ve Cengiz Taşkıran'a, tutum ölçeğinin uygulanması için gerekli resmi işlemler konusunda yardımcı olan Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü Arge çalışanları ve özellikle Murat Yıldız'a ve uygulama okullarında görev yapan tüm idareci ve öğretmen arkadaşlarıma, ayrıca örneklem grubumdaki tüm öğrencilere teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın ilköğretim okullarında görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerine ve bu alanda yeni çalışmalar yapacak olan araştırmacılara yardımcı olması dileği ile.

Yusuf SAĞDİÇ

Eylül 2013

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Yusuf SAĞDIÇ

Fırat Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

İlköğretim Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Bilim Dalı

ELAZIĞ, 2013, Sayfa: XIII+70

Bu çalışma, ilköğretim 6. ve 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgilere olan tutumlarını çeşitli değişkenlere göre incelemek amacı ile yapılmıştır.

Araştırmada, öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarını tespit etmek amacı ile Demir ve Akengin'in hazırladığı ve 26 maddeden oluşan sosyal bilgiler tutum ölçeği kullanılmıştır. Tutum ölçeğindeki 26 maddeden 11'i olumlu ve 15'i olumsuz durumları ifade etmektedir. Tutum ölçeği, öğrencilerden tutum maddeleri ile ilgili görüşlerini “tamamen katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum” ve “hiç katılmıyorum” şeklinde ifade etmelerini istemektedir. Toplanan veriler veri analiz programında araştırmacı tarafından çözümlenmiştir. Araştırmada cinsiyet, okulun bulunduğu bölge, sınıf düzeyi gibi çeşitli değişkenlerin, öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarına etkisini test etmek amacıyla t-testi, Mann-Whitney U testi ve Anova testi yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Elazığ ilinde bulunan ilköğretim okullarında öğrenim gören 6. ve 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemi ise tesadüfi yöntemle Elazığ merkez, ilçe ve köylerinden seçilen 12 okul ve bu okullarda öğrenim gören 740 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmada öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarının genel itibari ile olumlu olduğu ve erkek öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarının kız öğrencilere göre daha olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca taşradaki okullarda (ilçe ve köy) öğrenim gören öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarının, merkezde öğrenim gören öğrencilerin tutumlarına göre daha olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. 7. Sınıf öğrencilerinin sosyal bilgilere yönelik tutumları da 6.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgilere yönelik tutumlarına göre daha olumludur.

Anahtar kelimeler: Başarı, Öğrenme, Sosyal Bilgiler, Tutum.

ABSTRACT

Master's Thesis

An Analysis Of The Attitudes Of The 6th And 7th Grade Students Towards Social Information In Terms Of Various Variables

Yusuf SAĞDIÇ

**Institute of Education Sciences,
Department of Primary Education,
Section of Social Studies,
ELAZIG, 2013, Page: XIII+70**

The aim of this study is to examine the 6th and 7th grade students' attitudes towards social studies in terms of several variables.

In order to identify the attitudes of students towards social studies, a social attitude scale consisting of 26 items has been referred, prepared by Demir and Akengin (2010).

Of 26 items in attitude scale, 11 have represented positive and 15 have done negative cases. The students have been requested in this attitude scale to express their views on the attitude items as "strongly agree", "agree", "undecided", "disagree" and "strongly disagree". The data uploaded to data analysis program has been analyzed by program researcher. In the aim of testing the effect of the variables such as gender, school location, class-level, etc. upon students' attitudes towards social studies, the "t-test", - Mann Whitney U-test and ANOVA tests have been practiced.

The population of study is composed of the 6th and 7th grade students studying at secondary schools in the province of Elazig, by the academic year 2012-2013. As for the exemplification, it is composed of 12 schools randomly selected in Elazig, and in its connected district and villages; and of 740 students studying in these schools.

It has been concluded from the study that the students' overall attitudes towards social studies are generally positive and those of male students are more positive than females'. Besides, the students' attitudes towards social studies, who have attended rural area schools (districts and villages) have been considered more positive than those of students studying in central area. Finally, the 7th grade students' attitudes towards social studies are also more positive than the 6th grade students.

Key words: Success, Learning, Social Studies, Attitude.

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	I
BEYANNAME.....	II
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
I. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Varsayımlar.....	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
İKİNCİ BÖLÜM.....	6
II. ALAN YAZINI.....	6
2.1. Sosyal Bilgiler.....	6
2.1.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi.....	8
2.1.2. Sosyal Bilgilerin Amaçları ve Önemi.....	9
2.2. Sosyal Bilgilerde Ders Başarısını Etkileyen Etmenler.....	11
2.3. Tutum Nedir.....	12
2.4. Tutumun Öğeleri.....	16
2.4.1. Bilişsel Öğeler.....	16
2.4.2. Duygusal Öğeler.....	17
2.4.3. Davranışsal Öğeler.....	18
2.5. Tutumun İşlevleri.....	19
2.5.1. Araçsal İşlev.....	20

2.5.2. Ben-Koruyucu İşlev.....	20
2.5.3. Değerler İfade Edici İşlev.....	21
2.5.4. Bilgi İşlevi.....	21
2.6. Tutumların Oluşum ve Değişimleri.....	22
2.7. Tutumların Oluşum ve Değişimlerini Açıklayan Kuramlar.....	25
2.7.1. Klasik Koşullanma Yoluyla Öğrenme.....	25
2.7.2. Edimsel Koşullanma Yoluyla Öğrenme.....	26
2.7.3. Sosyal Öğrenme ve Diğer Kuramlar.....	26
2.8. Tutumların Özellikleri ve Boyutları.....	27
2.8.1. Tutumun Konusu.....	28
2.8.2. Tutumun Gücü.....	28
2.8.3. Tutumun Yönü.....	29
2.8.4. Bilişsel Karmaşıklık.....	29
2.8.5. Tutumlar Arası İlişki ve Merkezilik.....	30
2.8.6. Öğeler Arası Tutarlılık.....	30
2.8.7. Yoğunluk.....	30
2.8.8. Tutumların Esnekliği.....	31
2.9. Tutum-Davranış İlişkisi.....	31
2.10. Tutumların Ölçülmesi.....	34
2.11. İlgili Araştırmalar.....	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	38
III. YÖNTEM.....	38
3.1.Araştırmanın Modeli.....	38
3.2.Evren ve Örneklem.....	38
3.2.1. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları.....	40
3.2.2. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları.....	40
3.2.3. Öğrencilerin Buldukları Bölgelere Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları.....	41
3.2.3. Öğrencilerin Veli Öğrenim Durumuna Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları.....	41
3.2.4. Öğrencilerin Aile Gelir Düzeylerine Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları.....	42
3.3.Verilerin Toplama Araçları.....	43
3.4.Verilerin Analizi.....	44

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	45
IV. BULGULAR VE YORUMLAR.....	45
4.1. Öğrencilerin Tutum Ölçeği Maddeleri İle İlgili Görüşlerinin Yüzdelik ve Frekans Dağılımları.....	45
4.1.1. Öğrenme İsteği İle İlgili Tutum Ölçeği Maddeleri.....	45
4.1.2. “Sosyal Bilgilerden Hoşlanma” İle ilgili Tutum Ölçeği Maddeler.....	48
4.1.3. Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlarla İlgili Ölçek Maddeleri.....	50
4.1.4. Sosyal Bilgiler Sevgisi İle İlgili Tutum Ölçeği Maddeleri.....	52
4.2. Değişkenler İle Tutum Arasındaki Farklılaşmayı Gösteren Test Sonuçları	53
4.2.1. Cinsiyet İle Sosyal Bilgiler Tutumları Arasındaki Farklılaşmayı Gösteren t-Testi Sonuçları.....	53
4.2.2. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Sosyal Bilgiler Tutumlarındaki Farklılaşmayı Gösteren Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	54
4.2.3. Öğrencilerin Buldukları Bölgeye Göre Sosyal Bilgiler Tutumlarındaki Farklılaşmayı Gösteren t-Testi Sonuçları.....	56
4.2.4. Öğrenci Velilerinin Öğrenim Durumuna Göre Sosyal Bilgiler Tutumlarındaki Farklılaşmayı Gösteren Anova Testi Sonuçları.....	57
4.2.5. Aile Gelir Düzeyine Göre Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Tutumlarındaki Farklılaşmayı Gösteren Anova Testi Sonuçları.....	58
BEŞİNCİ BÖLÜM	60
V. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	60
5.1. Sonuç.....	60
5.2. Öneriler.....	63
KAYNAKÇA.....	65
EKLER.....	68
ÖZGEÇMİŞ.....	70

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Tutum Ölçeğinin Uygulandığı Okullar.....	39
Tablo 2. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları.....	40
Tablo 3. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları.....	40
Tablo 4. Öğrencilerin Buldukları Bölgelere Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları.....	41
Tablo 5. Öğrencilerin Veli Öğrenim Durumuna Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları.....	42
Tablo 6. Öğrencilerin Aile Gelir Düzeylerine Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları.....	43
Tablo 7. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği'nin Alt Boyutlarına İlişkin İç Tutarlılık Katsayıları.....	44
Tablo 8. Öğrenme İsteği İle Tutum Ölçeği Maddeleri.....	46
Tablo 9. “Sosyal Bilgilerden Hoşlanma” İle İlgili Tutum Ölçeği Maddeleri	48
Tablo 10. Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar İle İlgili Tutum Ölçeği Maddeleri.....	50
Tablo 11. Sosyal Bilgiler Sevgisi İle İlgili Tutum Ölçeği Maddeleri	52
Tablo 12. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları.....	54
Tablo 13. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği Puanlarının Sınıflara Göre t- Testi Sonuçları.....	55
Tablo 14. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği Puanlarının Sınıflara Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	55
Tablo 15. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği Puanlarının Bölgelere Göre t-Testi Sonuçları.....	56
Tablo 16. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği Puanlarının Veli Öğrenim Durumuna Göre Anova Testi Sonuçları.....	57
Tablo 17. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre Anova Testi Sonuçları.....	58

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Tutumların Oluşumu.....	24
Şekil 2. Tutumun Yönü.....	29
Şekil 3. Ortam Engelinin Tutumun Gücü ile Etkileşimi.....	33

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu araştırmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

%

f

SS

$\bar{X}$

Açıklama

Yüzde

Frekans

Standart Sapma

Aritmetik Ortalama

Kısaltmalar

İÖÖ.

MEB

NCSS

Açıklama

İlköğretim okulu

Milli Eğitim Bakanlığı

ABD Ulusal Eğitim Derneği

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

Tarihin ilk zamanlarında yaşamını en basit yollarla yani toplayıcılık ve avcılık ile sürdüren insanoğlu zamanla hayvanları evcilleştirmiş, tarım ürünleri yetiştirmiş ve böylece yerleşik hayata ilk adımlarını atmıştır. Yerleşik hayat beraberinde şehirleşmeyi getirmiş ve bu durum insanoğluna birlikte yaşamayı öğrenmeyi zorunlu kılmıştır.

Yerleşik hayata geçtikten sonra insanlar başlangıçta küçük yerleşim birimleri yani köy ve kasabalar oluşturmuş, köy ve kasabaların büyümesi ile şehirler ortaya çıkmıştır. Şehirler karmaşık sosyal yapıları ile insanoğluna birtakım sosyal kuralları öğretmiş ve sosyal kurallar zamanla kendini yenileyerek karmaşıklaşmıştır. Tarihsel süreç içerisinde insanların yerleşik hayata geçip köy ve kentleri kurması ile birlikte, bir arada yaşamının bir sonucu olarak ortak değerler oluşturma sistematik bir süreç halini almıştır. Bu ortak değerler zamanla gelişip kültür dediğimiz ve insan topluluklarını bir bütün olarak diğer topluluklarından ayıran öğelere dönüşmüştür.

Sanayi devriminden sonra şehirleşme büyük bir ivme kaydetmiş ve bu da beraberinde şehir sayısının hızlıca artmasına ve metropol diye adlandırılan büyük şehirlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Köylerdeki basit sosyal kurallar artık yetersiz kalmış, insanların başını döndüren hızlı şehirleşme ve beraberindeki teknolojik sıçramalar birtakım sosyal problemlerin oluşmasına yol açmıştır (Öztürk ve Oltuoğlu, 2011, s. 13). Şehirlerin ışıltılı cazibesine kapılıp köylerinden göç eden aileler çok büyük uyum problemleri yaşamış ve bu aileler ancak üç ya da dört kuşak sonra tam olarak bir şehirli olabilmıştır. Telekomünikasyondaki ilerlemeler insanlar arasındaki iletişimin önemini daha da artırmış ve giderek küçük bir köye ancak modern bir köye dönüşen dünyamızda uluslar arası sosyal yapılanmalar bir kat daha önemli hale gelmiştir.

Sosyal yapılanmadaki bütün ilerlemeler giderek daha karmaşık hale gelip, sosyal yaralar çoğalınca devletler bu alandaki bilgi ve kültür boşluğunu hissedip harekete geçmiştir. Çünkü sosyal kurallar o kadar hızlı gelişip değişmiştir ki aileler çocuklarını

bu konuda eğitmekte yetersiz kalmışlardır. Bu amaçla sosyal bilgiler dersi ilk defa Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Köstüklü, 2006, s. 9, 10). Bu dersin ilk olarak ABD'de okutulmaya başlanması da bir rastlantı değil aksine bir ihtiyacın sonucudur. Çünkü dünyada en hızlı gelişen ve şehirleşen ülkelerden biri ABD idi. ABD'nin çok uluslu yapısı diğer ülkelere göre sosyal uyumsuzlukların çok daha fazla yaşanmasına yol açınca 1916 yılında , “The National Education Association Comission” okul programındaki sosyal eğitim ve öğretim konularını tanımlamak için resmen “sosyal bilgiler” terimini kabul etti (Öztürk ve Oltuoğlu, 2011, s. 13).

Sosyal bunalımların, anlaşmazlıkların önüne geçmek ve devlet ile birey, birey ile devlet arasındaki sorumlukların, hak ve özgürlüklerin ahenkli bir şekilde yürütülmesini sağlamak ve özetle devletin istediği vatandaş tipini yetiştirmek amacı ile sosyal bilgiler ülkemizde ilk defa ders olarak 1968-69 öğretim yılında bütün ilkokullarda, 1970-71 öğretim yılında ise ikinci kademe niteliğinde ortaokullarda okutulmaya başlanmıştır (Safran, 2011, s. 13). Ülkemizde bu ders halen sosyal bilgiler adı altında ilköğretim okullarında okutulmakta ve sosyal dünyamızdaki büyük bir açığı kapatmaktadır. Ancak bu açığın tam olarak doldurulması, sosyal bilgiler dersinin etkililiğine bağlıdır. Sosyal bilgiler dersinin amaçlarının gerçekteşmesi ise öğretmen, öğrenci ve ikisi arasında geçen tüm öğretme-öğrenme süreçlerine bağlıdır. Öğrenmeyi etkileyen etmenleri şu şekilde sıralayabiliriz; öğrenme içeriği, öğretmen, öğrenme ortamı, öğrencinin öğrenmeye hazır oluşu, olgunlaşma düzeyi, diğer öğrenmeleri, dikkat düzeyi ve güdülenmesidir (Sahranç, 2008, s. 351). Öğrenmeyi etkileyen bu etmenler içerisinde güdülenme büyük öneme sahiptir. Çünkü öğrencinin öğrenmeye isteği ve ilgisi yoksa diğer öğrenmeyi etkileyen bütün etkenlerin çok iyi durumda olmasının bir anlamı yok gibidir. Bu durumda, öğrencinin adeta alıcı antenlerini derse ve öğretmene, daha doğrusu bütün öğretme-öğrenme süreçlerine kapatmış olduğu düşünülebilir. Öğrencinin güdülenmesini etkileyen en önemli etkenlerin başında, öğrencinin derse yönelik tutumları gelir. İnceoğlu'na göre tutum, “bireyin kendine ya da herhangi bir nesne, toplumsal konu ya da olaya karşı, deneyim, isteklendirme ve bilgilerine dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tepki örneğidir” (İnceoğlu, 2005, s. 5). Eserpek'e göre ise tutum “değerin birey tarafından içselleştirilmiş ve kendisinin bir parçası haline getirilmiş biçimidir” (Eserpek, 1981, s. 6).

Sosyal bilgilerde öğrenci tutumlarını inceleme alanı seçmiş çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Var olan sınırlı sayıdaki araştırmalardan birinde, Tay ve Tay öğrencilerin derse karşı tutumları ile onların akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ve öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarının olumlu düzeyde yüksek olduğunu tespit etmişlerdir (Tay ve Tay, 2006, s. 82). Akengin, Sağlam ve Dilek'in yapmış olduğu çalışmada ilköğretim öğrencilerinden sadece 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, öğrencilerin sosyal bilgiler dersini sevmelerinde, öğretmenlerinin etkili olup olmadığı sorulmuş ve %60 oranında sosyal bilgiler dersinin sevilmesinde öğretmenin etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Alınan cevaplara göre ankete katılan öğrencilerin %81'i söz konusu dersi sevdiğini, %75'inin ders başarı durumunun iyi ve pekiyi düzeyinde olduğunu belirtmiştir (Akengin, Sağlam ve Dilek, 2002, s. 12). Güven'in yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları arasında, cinsiyet özellikleri açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ayrıca öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları ile sosyal bilgiler dersi karne notlarının ortalaması arasında, pozitif yönde ancak güçlü olmayan bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır (Güven, 2008, s. 50). Kayalı'nın yapmış olduğu araştırmada ise öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarının olumlu olduğu ortaya çıkmıştır (Kayalı, 2003, s. 87). Sonuç itibari ile yapılan araştırmaların ortak noktasının, öğrencilerin genel itibari ile sosyal bilgiler dersine karşı olumlu bir tutum içerisinde oldukları ve öğrenci tutumları ile sosyal bilgiler ders başarıları arasında paralel bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz.

1.1. Problem Durumu

İnsanın sosyal bir varlık olması, onun sürekli etkileşim içerisinde olmasını gerektirmektedir. İnsan etkileşim kurduğu bireylerle “iyi ya da kötü” bir şekilde, birlikte vakit geçirmekte ve buna göre etkileşimde bulunduğu bireye karşı tutum geliştirmektedir. Bütün bir sosyal hayatta önemli bir yeri olan tutumlar, okul hayatında da hayati önem taşımaktadır.

Gençlik ile çocukluk evreleri arasında gidip gelen ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencileri için tutumlar oldukça önemlidir. Zira herhangi bir derse ya da o dersin öğretmenine karşı bir şekilde geliştirilen olumlu ya da olumsuz bir tutum, o öğrenci için belki bütün hayatını şekillendirecek ölçüde hayati olabilmektedir. Çünkü kazanılan bir tutum kolay kolay değişmemekte ve o öğrenci herhangi bir derse ya da o dersin öğretmenine karşı edindiği olumlu veya olumsuz tutumu ortam ve kişiler değişse bile devam ettirebilmektedir.

Bu çalışmada ilköğretim 6. ve 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine olan tutumları, çeşitli değişkenlere göre incelenmiş ve bu değişkenler ile öğrencinin derse olan tutumları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarının ilgili alanda araştırma yapan kişilere ve özellikle öğrencilerle iç içe olan öğretmenlere yardımcı olacağı umulmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı ilköğretim 6.ve 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarının, çeşitli değişkenlere göre incelenmesi ve öğrencilerin sosyal bilgiler dersine olan tutumları ile bu değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. İlköğretim 6.ve 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumları ne düzeydedir?
2. Öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanları, öğrencilerin cinsiyetleri, sınıf düzeyleri, öğrenim gördükleri bölge, aile gelir düzeyleri, velilerinin öğrenim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Eğitim-öğretim faaliyetlerinde öğrenci ders materyali ve öğrenci-öğretmen etkileşimi açısından tutumlar oldukça önemli bir konumdadır. Çünkü öğrenci ders başarısını etkileyen temel öğelerden biri güdülenmedir (Sahraç, 2008, s. 351). Güdülenme ise tutumlarla ilgilidir. Göksu'ya göre, "tutum, insanın çevresindeki herhangi bir şeye karşı sahip olduğu bir tepkisel ön eğilimdir ve tutum konusu somut

varlıklar olabileceği gibi soyut kavramlar da olabilir” (Göksu, 2007, s. 87). Öğrencinin dersin içeriğine ya da öğretmene yönelik edineceği olumlu tutumlar olabileceği gibi olumsuz tutumlar da olabilir. Tutumların duygusal öğeleri içermiş olmaları onları oldukça kalıcı hale getirmektedir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 2009, s. 319). Böylece derse ya da öğretmene karşı edinilmiş olumlu bir tutum, öğrenciyi derse karşı güdüleyip, şartlar değişmediği sürece uzun süre başarılı kılabileceği gibi tam tersi bir durumda öğrencinin ders başarısını olumsuz bir şekilde uzun süre etkileyebilmektedir. Bu sebeple tutumların eğitim-öğretim faaliyetlerinde önemli bir yeri vardır. Öğrencilerin herhangi bir derse yönelik tutumlarının oluşmasında birçok faktör etkili olabilmektedir.

Öğrenci tutumlarının bilinmesi, öğrencinin ders başarısını artırmak için oldukça önemlidir. Zira derse karşı olumsuz tutuma sahip bir öğrencinin, o dersten başarılı olması çok zordur. İşte bu çalışmanın sonucunda, öğrencilerin sosyal bilgilere olan tutumları öğrenilmiş olacak ve bu tutumların oluşmasında hangi faktörlerin etkili olduğu sorusu yanıtlanmış olacaktır. Çalışma sonuçlarının, öğrencilerin sosyal bilgiler ile ilgili tutumları konusunda öğretmene rehberlik etmesi ve yeni araştırmalar için küçük de olsa bir ışık tutması umulmaktadır.

1.4. Varsayımlar

Bu araştırmanın dayandığı temel varsayım; öğrencilerin verdiği cevapların gerçek görüşlerini yansıtır nitelikte olduğudur.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Elazığ ili merkezinde ve ilçelerinde öğrenim gören ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

II. ALAN YAZINI

2.1. Sosyal Bilgiler

Toplum ve yine onun oluşturduğu öğelerin inceleme alanı olarak seçildiği sosyal bilimler, ilk defa bir disiplin olarak İbn-i Haldun tarafından ele alınmışsa olsa bile, kendine has ilke ve olguların belirlenmesi ve fen bilimlerinden ayrı bir bilim olarak tanımlanması, XIX. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir (Hançerlioğlu, 1993, 377-383). Sosyal bilgiler ancak, sosyal bilimlere bağlı olarak onun gelişiminden sonra ortaya çıkmıştır. Çünkü sosyal bilgiler, konusunu ve ilkelerini sosyal ve beşeri bilimlerin disiplinlerinden almaktadır (Öztürk, 2007, s. 48). Ancak şunu belirtmek gerekir ki sosyal bilgilerin ortaya çıkış amacı sosyal bilimlerin gelişiminden bağımsız bir olaydır.

Sönmez'e göre sosyal bilgiler, "toplumsal gerçekle kanıtlanmaya dayalı bağ kurma süreci ile bunun sonucunda elde edilen dirik bilgilerdir" (Sönmez, 1998, s. 3). Sosyoloji, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji ve din sosyal bilgiler içerisinde sistematik ve eşgüdümlü olarak yer alan sosyal bilimlerdir (Öztürk, 2007, s. 38-42). Garcia ve Michaelis sosyal bilgileri "demokratik bir toplumda sorumlu vatandaş yetiştirmek için insan ilişkilerinin incelenmesi ve kültürel mirasın temel özelliklerini aktaran program alanı" olarak tanımlamıştır (Garcia ve Michaelis'den akt. : Kılıçoğlu, 2009, s. 5). Barth ise sosyal bilgileri, "kritik sosyal konularda vatandaşlık becerilerinin uygulanması amacıyla, sosyal ve beşeri bilimler kavramlarının disiplinlerarası bir yaklaşımla kaynaştırılması" olarak tanımlamıştır (Barth'den akt. : Öztürk, 2007, s. 23). Sosyal bilgilerin günümüze kadar birçok tanımı yapılmıştır ve bunlar içerisinde en kapsamlı olanı ise yine sosyal bilgilerin çıkış yeri olan ABD'de, profesyonel sosyal bilgiler eğitimcilerinin üyesi olduğu "Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi" (NCSS) tarafından, 1992 yılında yapılmıştır. Bu tanıma göre:

Sosyal bilgiler, sosyal ve beşeri bilimleri vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla ile kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler,

antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşeri bilimler, matematik ve doğa bilimlerinden kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumda, genç insanlara bilgiye dayalı ve mantıklı karar alabilme yeteneklerini geliştirmede yardımcı olmaktır (Savage ve Amstrong'den akt. : Öztürk, 2007, s. 24).

Ülkemizde ise sosyal bilgilerin en kapsamlı tanımı, 2005 sosyal bilgiler programını hazırlayan komisyon tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre:

Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (Kılıçoğlu, 2009, s. 5).

Sosyal bilgiler dersinde, tanımda ifade edildiği gibi, sosyal bilimlerin alanlarından olan tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi alanlar bir bütün olarak verilmektedir. Sosyal bilgiler dersinin yerine, sosyal bilimlerdeki disiplinlerin müstakil olarak verilmemesinin sebeplerini Sönmez şu şekilde sıralamaktadır:

1-Çocuğun zihinsel gelişimi tümdengelimden tümevarıma doğrudur.

2-Yaşam bir bütündür ve çocuk tarafından somut işlemler döneminde parça parça algılanmaz. Günlük yaşamdaki olaylar da bir bütünlük gösterir. Sosyal bilgilerdeki olayların tek bir nedeni yoktur, tersine o soruna etki eden pek çok neden vardır. İşte bu özelliğinden dolayı, olayların pek çok boyutunu görmesi açısından sosyal bilgiler, öğrenciye bir bütünlük içinde sunulmalıdır.

3-Sosyal bilgilerde istedik davranışları her bir öğrenciye kazandırırken işe koşulacak öğrenme-öğretme yönteminin gereği de konuların birleştirilmesini zorunlu kılabilir.

4-Sosyal bilgiler dersinde öğrenciye kazandırılmak istenen hedef davranışlarının niteliğinden dolayı bu dersin konularının bir bütünlük içinde verilmesi gerekir (Sönmez, 1998, s. 4-6).

2.1.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

Sanayi devriminden sonra, zamanla kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması sosyal olarak bir takım farklılıklar gerektiriyordu. İnsanlar bir taraftan kendi mesleklerindeki işbölümünü öğreniyor, diğer taraftan toplum içerisindeki işbölümünü öğrenmeye çalışıyordu. Köyden kentlere göç eden insanlar ile kent kültürünü benimsemiş insanlar arasında, bir takım uyum problemleri yaşanıyor. Kent kültürü içerisindeki sosyal yapılanmalar (sendikalar, dernekler ve diğer sivil toplum kuruluşları) arttıkça devlet ile vatandaş ve vatandaş ile devlet arasındaki ilişkiler daha da artıyor ve karmaşıklaşıyordu. Bir de ABD gibi dışarıdan sürekli göç alan çok uluslu bir devleti düşündüğümüzde, sosyal problemlerin ne denli olacağı az çok tahmin edilebilir. ABD'nin hızlıca sanayileşmesi ve kentleşmesi, onu dışarıdan sürekli göç almaya itmiş ve sonuç olarak zaten çok uluslu olan sosyolojik yapısını, daha karışık bir yapıya büründürmüştür (Öztürk ve Oltuoğlu, 2011, s. 13). Başta beyaz ırklarla siyah ırklar arasında çıkan çatışmalar olmak üzere, ortaya çıkan birçok sosyal problem artık devletin bu işi ancak eğitim yoluyla çözebileceğini ortaya koymuştur. Nihayet 1916 yılında, "The National Education Association Commission" okul programındaki sosyal eğitim ve öğretim konularını tanımlamak için, resmen "sosyal bilgiler" terimini kabul etmiştir (Schug ve Berry'den akt. : Öztürk ve Oltuoğlu, 2011, s. 13).

1950'li yıllara kadar sosyal bilgiler programlarında, genel olarak tarih ve coğrafyanın ağırlığı fazlasıyla hissedilmiş ve 1970'li yıllara kadar sosyal bilgiler programlarına ağır eleştiriler yöneltilmiştir. Bu eleştiriler sonucunda, "yeni sosyal bilgiler" adı altında bir reform hareketi başlatılmıştır. Bu hareketin doğuş ve gelişiminde, Bruner'in buluş yoluyla öğrenme kuramının büyük katkıları olmuştur. Bu hareketin sonucunda, sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya bilgilerinin ağırlığı azaltılmış; buna karşılık sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve sosyal psikolojiye ağırlık verilmiştir (Öztürk ve Oltuoğlu, 2011, s. 14).

Ülkemizde tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi gibi sosyal bilgilerin kapsamı içerisine giren dersler, müstakil dersler olarak verilmişse de bir bütün olarak sosyal bilgiler adı altında, ilk defa 1968-69 öğretim yılında ilkokullarda ve 1970-71 öğretim yılında ise deneme niteliğinde ortaokullarda, ders olarak programa resmen girmiştir. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) 9. Milli Eğitim Şurası kararları uyarınca, 15.11.1974 tarih ve 459 sayılı kurul kararı ile temel 4, 5, 6, 7, 8. sınıflarda, sosyal bilgiler dersinin okutulmasına karar verilmiştir. Böylece, 1968'den itibaren bütün ilkokullarda ve 1975'den itibaren bütün ortaokullarda, sosyal bilgiler dersi okutulmaya başlanmıştır. Bu uygulama 1985 yılına kadar devam etmiş ve bu tarihten itibaren ortaokullarda sosyal bilgiler dersi, milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık bilgisi olarak okutulmuştur. Son olarak 1997-1998 öğretim döneminde, tekrar ilköğretim okullarında (4, 5, 6, 7. sınıflarda) sosyal bilgiler dersi olarak okutulmaya başlanmıştır (Safran, 2011, s. 13).

2004 yılında yeniden sosyal bilgiler programı MEB Talim ve Terbiye Kurulu tarafından değiştirilmiştir. Çünkü 1997 yılında hazırlanan sosyal bilgiler programı, 1968 yılındaki programın ufak değişiklikler yapılmış haliydi ve artık ihtiyaçlara cevap vermiyordu. Değişen ve gelişen şartlar doğrultusunda, 2004 yılında yeniden sosyal bilgiler programı hazırlandı ve diğer ilköğretim programları gibi, yapılandırmacılık yaklaşımı üzerine temellendirildi (Özdemir, 2009, s. 33).

2.1.2. Sosyal Bilgilerin Amaçları ve Önemi

Sosyal bilgiler dersi adından anlaşılacağı üzere toplumu ilgilendiren konuları ele alan ve toplumsallaşma sürecine katkı sağlamak amacı ile okutulan, bir ders konumundadır. Sosyal bilgilerin tanımı ile ilgili, tam olarak herkesin mutabık olduğu bir tanım geliştirilemediği gibi, sosyal bilgilerin amacı ile ilgili de ortak bir yargı mevcut değildir. Sosyal bilgilerin amaçları ile ilgili bazı düşünceler:

Sosyal bilgilerin temel amacı; birbirine bağımlı küresel bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına, bilgiye dayalı mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır (NCSS'den akt. : Demir ve Akengin, 2011, s. 1).

Sosyal bilgiler derslerinin okullarda okutulmasındaki amaç, bireyin mensubu bulunduğu devletin istediği vatandaş tipinin yetiştirmektir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersleri, bireyin içinde yer aldığı yönetim rejiminin istekleri doğrultusunda, demokratik, totaliter veya sosyalist bir yönetim sisteminin izlerini taşıyabilir. Dolayısıyla bireylere verilecek sosyal bilgi, toplumun değer ve kurallarına göre şekillenir (Safran, 2011, s. 11).

“Sosyal bilgiler dersinin en önemli hedefi iyi vatandaşların yetiştirilmesidir” (Köstüklü, 2006, s. 9).

MEB ise sosyal bilgiler dersinin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

1. Çevresini, yurdunu ve dünyayı tanır.
2. Yakın çevresinin ekonomik değerlerini ve ulusal kaynakları tanır.
3. Çevresinin ve yurdunun yönetim örgütlerini bilir.
4. Aile, okul ve toplum yaşamının dayandığı temel ilkeleri bilir.
5. Günlük yaşamında haritadan yararlanma yollarını kavrar.
6. Türklerin geniş bir alana dağılmış büyük bir ulus olduğunu kavrar.
7. Çevreyi koruma ve iyileştirme bilinci kazanır.
8. Ulusuna, bayrağına, askerine, ordusuna ve insanlığa sevgi, saygı duygularını geliştirir.
9. Sorumluluk alma, yardımlaşma ve beraber çalışmayı alışkanlık hâline getirir.
10. Ailesine, ulusuna, vatanına, Atatürk devrim ve ilkelerine bağlı, özverili, iyi vatandaş olarak yetişir.
11. Toplumdaki bireylerle sosyal ilişkiler kurar (<http://orgm.meb.gov.tr /Ozel Egitim Programlar/ Egitilebilir/05.htm>; 03 Mayıs 2012 tarihinde erişilmiştir).

Sosyal bilgiler ile ilgili ifade edilen amaçlara baktığımızda, iki ortak nokta göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, devletin istediği vatandaş tipini yetiştirmesi ve diğeri ise demokratik tutum kazandırmaktır. Giderek küreselleşen ve aynı zamanda farklılıkların bir değer olarak ifade edildiği dünyamızda, insanların hem kendi milli kimliklerini koruması hem de farklılıklara karşı hoşgörülü olması, olmazsa olmazlarımızdan sayılır. Bu ise ancak sosyal bilgiler dersi gibi, demokratik bir tutum kazandırmayı amaçlayan bir ders ile mümkün olacaktır. Bu sebeple, devletler için sosyal bilgiler dersinin işlevselliği, sosyal hayatta barış ve huzuru sağlamak adına hayati

bir önem taşımaktadır. Eğitimin temel amaçları ile sosyal bilgiler dersinin amaçlarına bakıldığında, temel olarak çok fazla bir farklılık gözükmemekte ve amaçlar örtüşmektedir. Elbette ki bütün derslerin amaçlarının eğitimin genel amaçları ile çelişmemesi gerekiyorsa da, sosyal bilgilerin amaçlarının doğrudan eğitimin amaçlarına hizmet ettiğini söyleyebiliriz (Fidan ve Erden, 1998, s. 56). Varış'a göre, eğitim, bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın ötesinde, toplumun yaşamasını ve kalkınmasını devam ettirebilecek ölçüde ve nitelikte değer üretmek, mevcut değerlerin dağılmasını önlemek, yeni ve eski değerleri bağdaştırmak sorumluluğu taşır; bu değerler, öğrencilerin davranışlarını ve dilek düzeylerini yine eğitim yolu ile etkilerler. Bireylerde eğitim düzeyi, fikir, duygu ve ahlaki tutumlar geliştikçe, çocuklara ve gençlere verilen eğitim de gelişir (Varış, 1998, s. 1).

2004 yılında hazırlanan sosyal bilgiler programı beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlardan oluşmaktadır. Öğrencilere kazandırılmak istenen becerilerden bazıları şunlardır:

- * Eleştirel düşünme becerisi,
- * Yaratıcı düşünme becerisi,
- * İletişim ve empati becerisi,
- * Araştırma becerisi,
- * Problem çözme becerisi,
- * Karar verme becerisi,
- * Bilgi teknolojilerini kullanma becerisi,
- * Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi,
- * Girişimcilik becerisi,
- * Mekânı algılama becerisi,
- * Zaman ve kronolojiyi algılama becerisi,
- * Değişim ve sürekliliği algılama becerisi,
- * Sosyal katılım becerisi (Özdemir, 2009, s. 21).

2.2. Sosyal Bilgilerde Ders Başarısını Etkileyen Etmenler

Senemoğluna göre, “öğrenme, bireyin çevresi ile etkileşimi sonucu meydana gelen, nispeten kalıcı izli davranış değişikliğidir” (Senemoğlu, 2005, s. 4). Öğrenmeyi

etkileyen etmenler ise şunlardır; öğrenme içeriği, öğretmen, öğrenme ortamı, öğrencinin öğrenmeye hazırloluşu, olgunlaşma düzeyi, diğer öğrenmeleri, dikkat düzeyi ve güdülenmesidir. Öğrenmeyi etkileyen bu etmenlerin her biri öğrenmeyi az ya da çok etkilemektedir (Sahraç, 2008, s. 351).

Öğrenmeyi etkileyen etmenlerden güdülenmenin hayati bir önemi bulunmaktadır. Benzetme yapmak gerekirse, bir araçtaki tüm aksanlar adeta güdülenme hariç öğrenmeyi etkileyen etmenleri temsil etmekte, güdülenme ise adeta aracı ateşleyen buji görevini görmektedir. Aracın bütün aksanları sağlam olsa bile, ateşleme görevini yürüten bujinin problemlili olması aracın hareket edip, hedefine doğru yol alamaması için yeterli bir sebep olacaktır. Derse karşı tam olarak güdülenemeyen öğrencinin, çok iyi bir öğrenme ortamına ve öğretmene sahip olması çok önemli olmayacaktır. Çünkü böyle bir durumda, öğrencide derse karşı isteksizlik ve ilgisizlik bulunmaktadır.

Güdülenme doğrudan tutumlarla ilgilidir. Öğrencinin derse ve öğretmene olan olumlu ya da olumsuz tutumları öğrenciyi ya ders çalışıp başarılı olmaya ya da isteksiz bir şekilde derse ilgisiz kalıp başarısızlığa itecektir. Bu sebeple öğretmenin öncelikle öğrencilerinin derse olan tutumlarının ne yönde olduğunu tespit etmesi ve sonrasında, eğer öğrencinin tutumları olumsuz ise bu olumsuz tutumları değiştirmeye çalışması gerekecektir.

2.3. Tutum Nedir?

Tutumlar sosyal psikolojide ve psikolojide çok büyük bir ilgi toplamış ve bu alanda yüzlerce çalışma yapılmıştır. Murphy ve Newcomb'a göre "bütün sosyal psikoloji alanında, belki de hiçbir kavram tek başına tutumlardan daha merkezi bir konum ifade etmez" (Murphy ve Newcomb'dan akt: İnceoğlu, 2000, s. 1). Bu sebeple sosyal psikoloji alanında tutumlarla ilgili günümüze dek yüzlerce araştırma yapılmış ve onlarca farklı ve bir o kadar da esas itibari ile birbirine benzeyen tanım ortaya çıkmıştır. İşte bu tanımlardan bazıları:

"Tutum değerini içselleştirilmiş ve kendisinin bir parçası haline getirilmiş biçimindedir" (Eserpek, 1981, s. 5, 6).

“Tutum, bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu, ya da olaya karşı deneyim, motivasyon ve bilgilerine dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tepki örneğidir” (İnceoğlu, 2000, s. 5).

Baron ve Byrne’a göre, “Tutumlar oldukça organize olmuş uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleridir. Bu eğilimler diğer insanları, grupları, fikirleri, ülkenin diğer yörelerini ya da nesnelere konu edinir” (Baron ve Byrne’den akt: Cüceloğlu, 2005, s. 521).

Allport’a göre , “tutum, yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün nesne ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkiye sahip ruhsal ve sinirsel bir hazırlık durumudur” (Allport’dan akt. : Oktay, 2000, s. 16).

“Tutum doğrudan gözlenebilir bir niteliğe sahip değildir; ancak bireyin gözlenen davranışlarından çıkarsama yapılarak, o bireye atfedilen bir eğilimdir” (Arkonaç, 2008, s. 138).

Doob tutumu “bireyin içinde yaşadığı toplumda, önemli olduğu düşünülen örtülü ve güdüleyici bir tepki” olarak tanımlamıştır (Doob’dan akt. : Freedman, Sears ve Carlsmith, 2009, s. 319).

“Tutum, bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir toplumsal konu (obje) ya da olaya karşı deneyim ve bilgilerine dayanarak örgütlediği bilişsel, duygusal ve davranışsal bir tepki örneğidir” (Baysal, 1981, s. 13).

Katz için tutum, “bir bireyin çevresindeki bir simgeyi, bir nesneyi ya da bir olayı olumlu ya da olumsuz bir şekilde değerlendirme eğilimidir” (Katz’dan akt. : Baysal, 1981, s. 9).

Lambert’e göre “tutum, bir bireyin insanlar, gruplar, sosyal konular ve daha genel olarak herhangi bir çevresel olayla ilgili örgütlenmiş ve tutarlı bir düşünce, duygu ve tepki şeklidir” (Lambert’den akt. : Baysal, 1981, s. 10).

Tutum, kişinin sosyal çevresindeki ve yaşantılarında yer alan belli olay ve olgular karşısında, geliştirdiği ve gerçekleştirdiği psikolojik örgütlenmenin, (hazırlık durumunun) kişinin kendi davranışlarını etkileyen bölümüdür (Güvenç, 1976, s. 26).

“Tutum insanın çevresindeki herhangi bir şeye karşı sahip olduğu bir tepkisel ön eğilimdir. Tutumun konusu somut varlıklar olabileceği gibi soyut kavramlar da olabilir” (Göksu, 2007, s. 87).

“Belirli herhangi bir nesne, fikir ya da kişiye karşı bir tutum, bilişsel ve duyuşsal öğeleri bulunan ve davranışsal bir eğilim içeren oldukça kalıcı bir sistemdir” (Freedman ve diğerleri, 2009, s. 319).

Maxwell ise tutum nedir sorusuna şu şekilde cevap vermektedir:

- *Gerçek benliğimizin gelişmiş insanıdır.
- *Kökleri içimizde ama meyveleri dışımızdadır.
- *Bizim en iyi dostumuz ya da en kötü düşmanımızdır.
- *Sözcüklerimizden daha dürüst ve daha tutarlıdır.
- *Geçmiş deneyimlerimize dayanan dışsal bir görünümdür.
- *İnsanları bize çeken ya da bizden uzaklaştıran şeydir.
- *İfade edilmedikçe tatmin olmaz, rahat durmaz.
- *Geçmişimizin kayıtlarını tutar.
- *Bugünümüzün sözcüsüdür.
- *Yarınımızın kılavuzudur (Maxwell, 2004, s. 18).

Tutumlarla ilgili tanımlar dikkatlice analiz edildiğinde, bazı önemli ayrıntılar göze çarpacaktır. Öncelikli olarak, tutumlar ile değerler ve inançlar arasında bir ilişki kurulmaktadır. Tutum-değer ve inanç birbirinden farklı üç kavram olsa da aynı zamanda birbirleri ile doğrudan ilişkili kavramlardır. İnançlar değerlerin, değerler de tutumların oluşumunda etkilidir (Silah, 2010, s. 74-76).

Tutumların oluşabilmesi için tutum nesnesine ihtiyaç vardır ki bu tutum nesnesi kişinin kendisi olabileceği gibi, herhangi bir konu, olay, kişi, grup ya da soyut bir nesne olabilir (Krech ve Crutchfield, 1970, s. 161). İnsanlar, kendileri için psikolojik bir anlam ifade eden her şeye karşı bir tutum geliştirebilirler ki insanların hakkında tutum sahibi olduğu canlı, cansız, soyut, somut her şeye tutum nesnesi (objesi) denir (Tavşancıl, 2010, s. 128). Tutum nesnesi olmaksızın tutum olamaz. Herhangi bir şey, bir birey için bir tutum nesnesi olabilirken, bir diğer kişi için bir tutum nesnesi olmayabilir (Arkonaç, 2005, s. 160). Bireyin her konu, kişi ya da soyut bir nesne ile ilgili ayrı ayrı tutum geliştirip bunların akılda tutması çok zor olacağından, insanlar tutumlarını oluştururken bir takım sınıflamalara giderek, bu zor durumun üstesinden gelirler (Baysal, 1981, s. 14).

Tutumların oluşması için üstte ifade edilen tanımlarda geçtiği gibi yaşantı gereklidir, ancak bu yaşantının bizzat tutum sahibi kişinin başından geçmesi şart

değildir. Dolaylı yaşantılar da tutumların meydana gelmesi için yeterlidir (Baysal, 1981, s. 1). Çocuklar tutumlarının çoğunu, ya ana-babanın etkisi ile ya da dolaylı yaşantı yolu ile geliştirirler. Ana-babalar ile çocukların tutumlarını karşılaştıran araştırmalar, özellikle politik ve dinsel tutum yönünden bir benzerlik olduğunu işaret etmektedir (Morgan, 1993, s. 374, 375).

Tutumlarla ilgili göze çarpan diğer bir ayrıntı, tutumların oldukça organize bir vaziyette olmalarıdır. Tutumlar birbirleri ile devamlı etkileşim süreci içerisinde, süreklilik arz eden dinamik, hassas ve algısal bir yapıya sahiptir (Chapman, 1999, s. 4-8).

Tutumlarla ilgili tanımların çoğunda, tutumların bir eğilim ya da öneğilim olduğundan bahsedilmektedir. Eğilim kelimesi bize tutumun bir davranışı yönlendiren, harekete hazır hale getiren anlamlarını vermektedir. Zaten tutum kelimesi, Latince kökeninde, “harekete hazır” anlamına gelmektedir (Arkonaç, 2008, s. 158). Buradan, tutumların davranışlarımızı yönlendirebildiği anlamını çıkarmak mümkündür. Yani, tutum bizzat davranışın kendisi değil, davranışı hazırlayan bir eğilimdir.

Tutumlarla bilgiler farklı şeylerdir. Tutumların ayırt edici ana özelliği, tutumların değerlendirme ve heyecan öğelerini içermeleridir (Freedman ve diğerleri, 2009, s. 319-320). Tutumların bilişsel yönlerinin olması, onların bilgi olduğunu göstermez. Tutumlar ile bilgi arasındaki temel farklılıklardan biri de, tutumlar geliştikten sonra değişime karşı çok dirençlidirler; oysa bilgi için aynı durum söz konusu değildir (Freedman ve diğerleri, 2009, s. 128).

Tutumlar, yeni durumlar karşısında nasıl tavır alınması noktasında insanların işlerini kolaylaştırır. Smith, Bruner ve White’a göre tutum enerji tasarrufu sağlar, ilgili nesne ya da durumla nasıl bir ilişki kurmamız gerektiği konusunda, bizleri her defasında “sıfırdan başlamak” durumunda bırakmaz. Böylece tutum, kişinin, olumlu deneyimler yaşama olasılığını doruğa çıkarmayı ve olumsuz deneyimleri en aza indirmeyi sağlamış olur (Smith, Bruner ve White’dan akt. : Hogg ve Vaughan, 2007, s. 177).

2.4. Tutumun Öğeleri

Tutumların tanımları yapılırken hemen hepsinde tutumların öğelerinden bahsedilmiştir. Çünkü bir tutumun tutum olabilmesi için şu iki şeyin kesinlikle olması gerekmektedir ki bunlardan birincisi oldukça uzun süreli bir eğilim olması ve diğeri de tutumun öğeleridir (Tavşancıl, 2010, s. 68). Tutumların bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç ögesi bulunmaktadır. Bu üç öge arasında bir iç tutarlılık olduğu varsayılmaktadır (İnceoğlu, 2000, s. 8; Baysal, 1981, s. 13). Bir tutumun, tutum olabilmesi için bu üç öğeden oluşması gerekir.

2.4.1. Bilişsel Öge

Bilişsel öge kişinin tutum nesnesi hakkındaki inançları, görüşleri, bilgileri, fikirlerinin tamamını kapsar (Köklü, 1995, s. 81-93; Arkonaç, 2008, s. 138). Triandis bilişsel ögeyi, “bireyin düşünce süreçlerinde kullandığı sınıflama olgusu” olarak tanımlamıştır (Triandis’den akt. : Tavşancıl, 2010, s. 72). Böylece birey bilgilerini sınıflandırarak tutum geliştirir ve sınıflandırdığı tutum nesnelere karşı aynı tepkiyi vermiş olur.

Birey, hakkında bilgi sahibi olmadığı herhangi bir nesne, düşünce ya da başka bir şey hakkında tutum geliştiremez. Çünkü tutum nesnesi bellekte aşağıdakiler tarafından temsil edilir:

*Nesne etiketi ve bu etiketi uygulama kuralları,

*Söz konusu nesneye dair özet bir değerlendirme ve

*Bu değerlendirmeyi destekleyen bilgi yapısı (Hogg ve Vaughan, 2007, s. 179).

Bilgi olmaksızın tutumlar olmaz ve bilgi ise bireyin çevresindeki nesnelere ilgili geçirmiş olduğu yaşantılar ya da dolaylı yaşantılar sonucu elde edilir. Daha önce belirttiğimiz gibi, kişinin tutum geliştirebilmesi için, o nesne ile doğrudan bir yaşantısının olması şart değildir. İnsanlar sosyal öğrenme yolu ile, başka insanların yaşantılarından yola çıkarak tutum geliştirebilirler. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta da, bireyin zihnindeki her bilginin ya da gerçeğin tutum olamayacağıdır (Freedman ve diğerleri, 2009, s. 319, 320). Bilgi tutumların sadece bir parçası ve

bununla beraber olmazsa olmazdır; ancak tek başına tutum oluşturmaları için yeterli bir öge değildir.

Tutumlar insanlarla birlikte doğmazlar ve sonradan öğrenilirler. Bireyin yaşının ilerlemesi, yeni bilgiler edinmesi ve farklı yaşantılar geçirmesi ile tutumlar değişebilir. Tutumlarla ilgili zihindeki bilişsel yapı ne kadar gerçeklere dayanırsa, o tutumun kalıcılığı da o kadar fazla olacaktır (Göksu, 2007, s. 88-94). Tutumlar da tıpkı diğer bilgiler gibi, belirli bir deneyim ve süreç sonucunda öğrenilmiştir. Ancak, daha önce açıkladığımız gibi, tutumlar bilgi değil, bilgi temeli üzerine kurulmuş ve bu bilgi temeli üzerinin, duyuşsal eğilim ve inançlar ile örülmüş halidir.

Tutumlar genellikle inançlar ile de karıştırılırlar. Tutumlar ile inançlar arasında tutarlılık vardır. Fakat inançlar ile tutumlar farklı kavramlardır. İnanç ve tutum kavramlarının birbirine neden-sonuç ilişkisi ile bağlı olduğu söylenebilir. İnançlar ve değerler kişisel olmayıp, toplumun düşüncelerini yansıtırlar. Oysa tutumlar kişiye özgüdür. Yine tutumlar ile ilgili olumlu-olumsuz yorumlar yapılabilirken, inançlar ile ilgili böyle bir durumun olması, söz konusu değildir (Tavşancıl, 2010, s. 74, 75). Tüm bunlara rağmen, tutumlar, düşünceler ve inançların birçok ortak yönünün olması, tutumların ayırt edilmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, her inanç tutumla ilgili olmayabilir. Örneğin, “dünya yuvarlıktır” gibi bir inanç, tutumla ilgili değildir. İşte tutumlarla ilgili, neden-sonuç bağı ile bağlı tutumlarla, örnekteki inançları birbirinden ayırt etmek için tutuma eşlik eden inanca kanı denir (Morgan, 1993, s. 363). Kolasa ve Rokeach’a göre, kanılar tutumların sözlü ifadeleridir (Kolasa ve Rokeach’dan akt. : Tavşancıl, 2010, s. 75). Kanılar, tutumların oluşmasını sağlamaz, daha çok tutumları yansıtırlar. Tavşancıl’a göre tutumlara kıyasla kanılar, daha özgüldürler; belirli bir zaman birimi içinde belirli olay, davranış ya da konu hakkında, bireyin yorumunu yansıtırlar. Olayla ilgili, gerçeklere kendinden bir şeyler katarak kanısını ifade eder ki bireyin kendinden kattığı şeyler onun tutumlarıdır (Baysal, 1981, s. 21).

2.4.2. Duygusal Öge

Bireyin tutum nesnesinden hoşlanması ya da nefret etmesi, tutumun duygusal yönünü oluşturur (Göksu, 2009, s. 135). Güney’e göre duygusal bileşen, “kişinin tutum nesnesine karşı gözlenebilen duygularıdır”. Örneğin, kişinin tutum nesnesini gördüğü

zaman heyecanlanması, korkması, öfkelenmesi gibi tepkiler duygusal bileşeni ifade etmektedir (Güney, 2009, s. 136). Ancak, bu fizyolojik tepkilerinin hepsi gözlenemeyebilir; daha doğrusu tutum sahibi birey, bu fizyolojik tepkilerini belli etmeyebilir. Tavşancıl'a göre bu öge, bir obje ile olan devamlı bir duygudur (Tavşancıl, 2010, s. 75). Tutumu şekillendiren, devamlılığını sağlayan temel öge duygusal bileşendir (Güney, 2009, s. 135). Bu sebeple, duygusal öge merkezi bileşen olarak da adlandırılmıştır (Morgan, 1993, s. 363).

Tutumların değişmeye en dayanıklı ögesi duygusal ögesidir (Göksu, 2007, s. 88, 89). Duygusal öge, bilişsel ögeye göre daha basit olmasına rağmen, değişime dirençlidir. Bireyin bir tutum nesnesinden hoşlanıp hoşlanmayacağı, çoğunlukla yaşantıları sonucu şekillenir. Eğer birey yaşantı sonucu herhangi bir tutum nesnesinden bir artı değer ya da çıkar görmüşse, muhtemelen bilişsel olarak o tutum nesnesine karşı hoş duygular besleyecektir. Ters bir durumda, kendisine karşı olumsuz bir tavır, zarar hissettiğinde, o tutum nesnesine karşı olumsuz duygular besleyecektir. Bu durum biraz da tutumların araçsal işlevi ile yakından ilgilidir. Triandis, bir bireyin bir toplumsal olaya karşı duygusunu, o olayın çeşitli sonuçlarını değerlendirmesi sonucu ortaya çıkan ağırlık olarak göstermektedir (Triandis'ten akt. : Baysal, 1981, s. 19). Birey, bazen tutum nesnesine karşı olan duygularını, dolaylı yoldan kazanılan yaşantılarla elde eder ki bu dolaylı yol, çoğunlukla anne-baba olur. Ana-babalar ile çocuklarının tutumlarını karşılaştıran araştırmalar, özellikle politik ve dinsel tutumları arasında büyük benzerlikler olduğuna işaret etmektedir. Bireylerin genel olarak dinsel tutumlarına baktığımızda, bu tutumlarında duygusal ögenin diğer ögelere göre daha merkezi ve baskın olduğu ve çoğunlukla değişimin çok nadir olduğu görülecektir (Morgan, 1993, s. 375).

Tutumlar üç ögeden oluşsa da bu üç ögenin merkezindeki öge duygusal ögedir. Zaten tutumları diğer bilgi ve gerçeklerden ayıran en temel öge, tutumların heyecan ve duygu ögelerini içermesidir (Freedman ve diğerleri, 2009, s. 320).

2.4.3. Davranışsal Öge

Ölçülebilirliği olmayan bir şeyin varlığından kesin bir şekilde söz etmek çok zordur. Tutumların varlığından söz edebilmemiz için, onların davranışlara dökülmüş

halini görmemiz gerekir. Psikolog/filozof James Allen, “kişi içinde hareket ederken dışında hareketsiz duramaz” diyerek, tutumların mutlaka er ya da geç davranışlarımıza etki edeceğini söylemiştir (Allen’den akt. : Maxwell, 2004, s. 18). Yine, Arkonaç’a göre “tutum doğrudan gözlenebilir bir niteliğe sahip değildir, ancak bireyin gözlenen davranışlarından çıkarsama yapılarak o bireye atfedilen bir eğilimdir” (Arkonaç, 2005, s. 159).

Tavşancıl’a göre davranışsal öge, bireyin belli bir uyarıcı grubundaki tutum objesine ilişkin davranış eğilimini yansıtır (Tavşancıl, 2010, s. 77). Ancak bu davranışa bakarak, bireyin tutumları hakkında bilgi edinmeye çalışabiliriz. Fakat her zaman birey, tutumları ile paralel davranış sergileyemeyebilir. Genellikle tutumlar arası uyum ve paralellik vardır; ancak bazı durumlarda birey, bilişsel ve duygusal olarak tutumlarına ters olan bir davranışı gösterebilir. Örneğin, arabesk müzikten hoşlanan bir genç, kız arkadaşlarının yanında, onların hoşnut olmayacağını düşünerek arabesk müzik dinlemekten, çok sevmesine rağmen vazgeçebilir. Birey, genellikle toplumsal baskının olduğu durumlarda ya da üzerinde öyle bir baskı hissettiğinde, bilişsel ve duygusal olarak tutumları ile çelişen davranışlarda bulunabilir. Ayrıca zayıf tutumlarda, yani bilişsel ve duygusal olarak zayıf olan tutumların davranışsal öğeleri çok daha zayıftır. Güçlü tutumlarda, her üç öge tam olarak bulunmasına rağmen, zayıf tutumlarda özellikle davranış öğesinin zayıf olduğu görülür (Göksu, 2007, s. 88, 89).

2.5. Tutumun İşlevleri

İnsanın iki boyutu bulunmakta olup, bu boyutlardan birisinin problemlili olması tüm vücudu etkileyebilmektedir. Bu iki boyuttan birincisi beden ve ikincisi ruhtur. İnsanın bütün yeteneklerini ortaya koyması ve başarılı olması ancak bu iki unsurun beraber ve sağlıklı işlemesi ile mümkün olacaktır.

İnsanın psikolojik ve duygusal tarafının olması, onun çevresindeki nesnelere etkileşim kurarken onlara karşı farklı duygusal ya da psikolojik tepkiler vermesine neden olmaktadır. Bu tepkileri verirken, farklı durumları göz önünde bulunduran insan, genellikle kişisel çıkarlarını ön planda tutmaktadır. Ancak, bu kişisel çıkar bazen bireyin benlik saygısı olmakta, bazen maddi menfaat olmakta ve bazen de bulunduğu sosyal grup tarafından kabul edilme şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Burada, tutumların

ön plana çıktığını görmekteyiz. Zira birey her gördüğü ve etkileşim içerisinde olduğu – dolaylı ya da doğrudan- nesne ile ilgili bir tutum oluşturur. Bu tutum olumlu ya da olumsuz olabilir. Bir tutum nesnesine karşı olumlu ya da olumsuz tutum oluşturulurken birey kişisel ya da sosyal olarak çıkarlarını göz önünde bulundurur ki birey, burada tutumun işlevlerine göre karar verir.

Tutumların işlevleri üzerine yapılmış birçok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmaların ortak noktası tutumların dört temel işlevinin olduğu üzerinedir. Katz ve Stotland, özgül tutumun değişim koşullarını belirlemeye çalışmışlar ve tutumların dört işlevi olduğunu savunmuşlardır (Katz ve Stotland'dan akt. : Baysal, 1981, s. 115-119).

2.5.1. Araçsal İşlev

Tutumların bu işlevi, bireyin faydasına olan tutum nesnelere karşı olumlu, zararına olan tutum nesnelere karşı olumsuz tutum oluşturmasını temel alır. Birey, ödül ve ceza mantığına göre, tutumunun yönünü belirler. (Baysal, 1981, s. 115-119). Birey çıkar ve menfaatlerine göre hareket eder; çıkar ve menfaatinin olduğu tutum nesnesine karşı olumlu tutum beslerken, kendisine zarar verebilecek bir tutum nesnesine karşı olumsuz tutum sergiler. Örneğin, oğluna işveren bir belediye başkanını, kişinin her ortamda ve her durumda -haklı ya da haksız- desteklemesi, tutumların araçsal işlevinden kaynaklanmaktadır.

2.5.2. Ben-koruyucu İşlev

Hemen her insan kendisini, kendi benliğini düşünürken hep olumlu yanlarını aklına getirir ve öyle de olmak ister. Bu biraz insanın kendini gerçekleştirme arzusundan kaynaklanmaktadır. İşte tutumların bu işlevi, bireyin benlik saygısı, daha doğrusu benliğini nasıl algılamak istediği ile ilgilidir. Birey, devamlı olarak kendi benliğini üstün tutan ortamlarda bulunmak isteyerek tutumlarını geliştirmektedir. Kendini iyi hissettiği ve insanların ona karşı dürüst değil de yapmacık davrandığı ve hep kendi benliğini şımartan insanlarla birlikte olmak isteyecektir. Örneğin, kendisini düşük değerleyen bir kişi, bu aşağılık duygusunu örtmek için kendini güçlü bulduğu bir

ideolojiye adar ve bu şekilde öz-saygısını koruyucu bir maske edinmiş olur (Baysal, 1981, s. 115-119).

2.5.3. Değerler İfade Edici İşlev

İnsanlar birlikte yaşamının gereği olarak, zamanla bir takım değerler oluşturmuşlardır. Bu değerler, toplumsal hayatta insanların yaşamını şekillendirmiş ve kültürlerin oluşmasını sağlamıştır. İşte tutumların bu işlevi, bireyin merkezi değerlerini ön planda tutarak, nesnelere karşı bu merkezi değerlerine göre tutum geliştirmelerine dayanır. Her birey içinde yaşadığı toplumsal çevreden etkilenerek birtakım değerlerini ön plana çıkarabilir ki işte bu değerler, bireyin merkezi değerleri olmuş olur. Dindar ve muhafazakâr bir aileden ve çevrede dünyaya gelen bir bireyin, merkezi değerleri büyük bir olasılıkla dini değerler olacaktır. Böyle bir birey, etkileşime girdiği her tutum nesnesine karşı bir tutum oluştururken, bu merkezi değerleri göz önünde bulundurmaya ya da en azından bu merkezi değerlerle çelişmemeyi hedefleyecektir. Bu işlev, tutumların “ben” koruyucu işlevi ile tam olarak tezatlık göstermektedir.

2.5.4. Bilgi İşlevi

İnsan bir tutum nesnesine karşı tutum oluştururken, o tutum nesnesi ile ilgili az ya da çok bilişsel olarak bir birikime sahip olmak durumundadır. Çünkü bilişsel öge, tutumların temel öğelerinden biridir. Birey tutum oluştururken, aynı zamanda bir nesne ya da konu hakkında bilgi sahibi olmuş olur. Bireyin tutum nesnesi ile birlikte edindiği bilişsel yapı değişen ve gelişen çevre şartları ile birlikte sürekli olarak değişime ve gelişime açık durumdadır. Birey, değişen durumlar ve şartlar ile birlikte zihnindeki bilişsel yapıyı tekrar örgütler ve tutum nesnesine olan tutumunun yönünü gözden geçirir. Tüm bu süreçler bireyin tutum nesnesine yönelik tutum kazanırken bilgilendiğini gösterir. (Baysal, 1981, s. 115-119).

2.6. Tutumların Oluşum ve Değişimleri

Tutumların oluşum ve değişimleri ile ilgili birçok araştırma yapılmış ve bu araştırmalar sonucu birçok kuram ortaya atılmıştır. Günümüzde, sosyal değişimin hızlanması ve ülkeler arası karşılıklı bağımlılığın artması, tutum değişikliğine duyulan ilginin de artmasına neden olmuştur (Şerif ve Şerif, 1996, s. 359).

Morgan'a göre davranışlarımızın çoğu gibi, tutumlar da öğrenme yoluyla kazanılmıştır ve aslında tutumlar bir bireyin kazanılmış kişilik özelliklerinin bir parçasıdır. Tutumlar da diğer kazanılmış kişilik özellikleri gibi, klasik veya edimsel koşullanma yoluyla veya modellerin gözlenmesi ve taklit yoluyla öğrenilmişlerdir (Morgan, 1993, s. 363). Güvenç, "tutum, kişinin belli bir konu ve alandaki geçmiş yaşantılarının birikimli bir tortusunu (residue) temsil eder", diyerek Morgan'ın açıklamalarına paralel bir yorum getirmiştir (Güvenç, 1976, s. 26). Morgan'ın ifadesinde geçen "kazanılmış" ifadesi bize tutumların sonradan öğrenildiğini ve bireye genetik olarak aileden aktarılan bir şey olmadığını açıklamaktadır. Oysa bazı bilim adamları tutumların oluşumunda genlerin de etkili olduğunu savunmuşlardır (Baysal, 1981, s. 43).

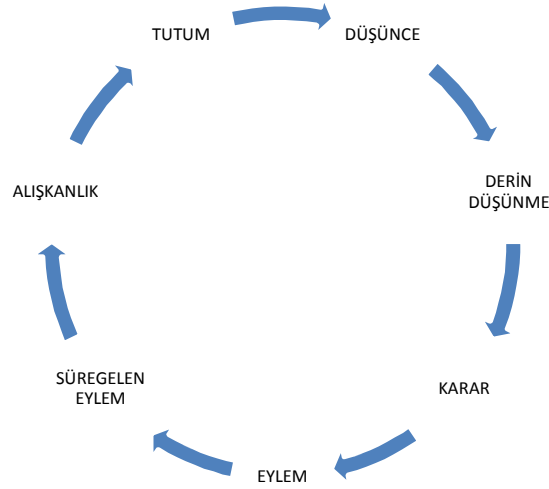
Şerif ise tutumların oluşumu ve değişimi ile ilgili hem iç faktörlerin hem de dış faktörlerin etkili olduğunu savunmuş ve iç faktörler arasında, kişinin karşılaştığı nesneye, kişiye, konuya ya da iletişime ilişkin güdeleri ve var olan tutumlarının yer aldığını ifade etmiştir (Şerif ve Şerif, 1996, s. 555, 556). Yeni tutumlar oluşurken eski tutumların etkisinde kalınmakta ve eski tutumlar yeni tutumların şekillenmesinde aktif bir şekilde rol oynamaktadır. Böyle bir durumda, tutumların ilk defa öğrenilmesi ise pekiştirme, taklit ve sosyal öğrenme yoluyla ve ebeveynlerin etkisi ile olmaktadır. Yapılan kesitsel bir araştırmada, ABD'de üç yaşındaki zenci çocukların insanlarda siyah-beyaz ayrımı yapabildiklerini ve beyazı siyahtan üstün gördükleri ortaya koyulmuştur (Clark ve Clark'dan akt. : Kağıtçıbaşı, 1996, s. 101, 102). Üç yaşındaki çocuğun sosyal çevresini düşündüğümüzde, ebeveynlerin ne denli baskın olacağını tahmin edebiliriz. Bu tür küçük yaşlarda öğrenilen tutumlar, genellikle kalıcı olmakta ve kolay kolay değişmemektedir (Kağıtçıbaşı, 1996, s. 101, 102). Tutumların oluşum ve değişiminde rol oynayan dış faktörler ise şunlardır; sunulan görüş, görüş sahibi, sunan kişi, sunuş şekli, görüşün sunulduğu ortam, sosyal bağlamdır (görüşün grup etkileşimi

sırasında, toplulukta ya da yalnızken sunulması gibi). Yine Şerif'e göre tutumların oluşumunda ve değişiminde güdüsel ve bilişsel faktörler ortaklaşa rol oynarlar (Şerif ve Şerif, 1996, s. 555, 556).

Tutumların kazanılmasında, tutum nesnesi ile birey arasındaki etkileşim önemli olmakla birlikte, tutum nesnesinin ve bireyin içerisinde bulunduğu fiziki ve sosyal çevrenin büyük bir payı bulunmaktadır (Silah, 2005, s. 309). Çünkü tutumlar boşlukta oluşmamakta, kişi bir tutumu, kişilerarası ilişkilerde, grup ilişkilerinde, gazete, radyo, kitap, televizyon vb.de karşılaştığı bir nesne, kişi, grup, kurum, konu, değer ya da normla ilişkili olarak oluşturmaktadır (Şerif ve Şerif, 1996, s. 555, 556). Bütün bu sayılan fiziki ve sosyal çevredeki etkenler, aynı zamanda tutumların kazanılmasında rol oynayan dış etkenleri temsil etmektedir. Böylece tutum kazanılırken birey içerisinde bulunduğu sosyal ve fiziki çevreye göre, oluşturduğu tutumun yönünü belirlemekte ve etkileşimde bulunduğu tutum nesnesine karşı, ya olumlu ya da olumsuz bir tutum geliştirmektedir.

Tutumların oluşumunda ve değişiminde yaş aralığı da önemlidir. Zira bir bireyin tutumlarının büyük bir kısmı 12 ile 30 yaş arasındaki dönemde son şekillerini alır ve daha sonra çok az değişirler. Tutumların kristalleştiği 12-30 yaşlar arasındaki bu süre kritik dönem olarak adlandırılır (Sears'den akt. : Morgan, 1993, s. 375). Kritik dönem boyunca, tutumların oluşmasında üç ana etken rol oynar. Bu etkenler şunlardır; akranların etkisi, kitle iletişim araçları ve diğer kaynaklardan edinilen bilgi ve eğitimidir (Morgan, 1993, s. 375).

Maxwell tutumların oluşum sürecini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

Şekil 1. Tutumların oluşumu (Maxwell, 2004, s. 134)

Tutumlar sonradan kazanıldığı gibi, değişime de uğrayabilir. Tutumlar kalıp tutumlarda olduğu gibi bazen sabit bir özellik gösterirken, genellikle zaman içinde değişirler. Tutum değişimi, var olan bir tutumun yerini yeni bir tutumun alması şeklinde gelişir (Göksu, 2007, s. 101). Bu yeni tutum, tutumun yönünü yani bireyin tutum nesnesine karşı olumlu ya da olumsuz tutumunu değiştirmesi şeklinde olacaktır. Şerif'e göre ise tutum değişikliği, "belli bir konuda var olan görüşün yerine yeni bir görüşün benimsenmesi" demektir (Şerif ve Şerif, 1996, s. 540). Freedman ve diğerlerine göre tutum değişikliği için dört koşul vardır; güçlü bir iletişim, inanılabilir bir kaynak, değişikliğe çok dirençli olmayan bir hedef ve ortamsal değişkenlerdir (Freedman ve diğerleri, 2009, s. 319, 320). Bu koşullar sağlandıktan sonra, bilinçli bir şekilde başkalarının tutumları üç yolla değiştirilebilir. Bunlar, reklam, eğitim ve propaganda yollarıdır (Göksu, 2007, s. 101). Bu üç tutum değiştirme yolunun ortak bir noktası vardır ki o da, üç yolunda merkezinde iletişimin yer almasıdır. İletişimin tutumları değiştirmekteki rolü üzerine yapılan çalışmaları gözden geçiren Murphy ve Newcomb'un 1937'de yayınladıkları kapsamlı özeti, çoğu çalışmada ortalama test puanlarında iletişim yönünde belli bir değişikliğin olduğunu göstermektedir (Murphy ve Newcomb'den akt. : Şerif ve Şerif, 1996, s. 555, 556). İletişimde üç öge ön plana çıkmaktadır; kaynak, mesaj ve dinleyici. Kaynağın kendi alanında uzman oluşu, kişiler arası iletişimindeki ve söze hâkimiyetindeki becerisi onu dinleyici karşısında inanılır ve

güvenilir kılan en önemli özellikleridir. Ayrıca kaynağın sempatik ve sıcakkanlı olması da önemlidir. Kaynağın verdiği mesaj ile dinleyicinin tutumları arasında çok fazla uçurumlar yoksa tutum değişikliği kolay, aksi bir durumda ise tutum değişikliği gayet zor olacaktır (Arkonaç, 2005, s. 183-187). Hovland, dinleyicinin mesaja tüm dikkatini vermesinden çok, dikkatin kaydırıldığı ortamlarda tutumları değiştirme ihtimallerinin arttığına işaret etmişlerdir (Hovland'dan akt. : Arkonaç, 2005, s. 183-187).

Tutumlar, genelde farkında olmadan değişirler ve tutum değişikliği tutumun değişim hızına göre ikiye ayrılabilir. Nitekim bazı tutum değişiklikleri aniden ve çok hızlı bir şekilde olmaktadır, bazı tutumlar kademeli olarak ve yavaş yavaş değişmektedir. Ani tutum değişikliklerinde sert bir dönüş söz konusudur ve bu geçiş bazen bir aşırı uçtan bir diğer aşırı uca olabilmektedir (Göksu, 2007, s. 101).

2.7. Tutumların Oluşum ve Değişimlerini Açıklayan Kuramlar

Hovland, tutum oluşturma sürecinin, öğrenme sürecinin incelenmesi sonucu elde edilen kural ve kuramlarla açıklanabileceğini savunmuştur. Buna göre birey, tutum konularına ilişkin duygu ve bilişleri, ilişkilendirme, pekiştirme, taklit ve bilgi aktarımı gibi öğrenme süreçleri ile öğrenir (Hovland'dan akt. : Baysal, 1981, s. 41). Tutumların oluşum ve değişimini inceleyen temel öğrenme kuramları ise klasik koşullanma, edimsel koşullanma ve sosyal öğrenmedir (Penner, 1979, s. 168, 169).

2.7.1. Klasik Koşullanma Yoluyla Öğrenme

Bazı sosyal psikologlar bireyin nesneye olan tutumunu, ona yüklediği çağrışımsal anlam ile ilişkilendirmişlerdir. Bir kelimenin çağrışımsal anlamı ise o kelimenin bireyde uyandırdığı iyi ya da kötü yöndeki duygularını temsil etmektedir. Kısaca, bir kelime ya da nesne onun hemen ardından gelen olumlu ya da olumsuz kelimeler ile çağrışımsal anlam kazanmaktadır (Penner, 1979, s. 168, 169). Örneğin Stoots ve Stoots tarafından yapılan bir çalışmada kişilere Alman, Fransız, İtalyan ve İskoç gibi farklı milliyet isimleri gösterilmiştir. Bu kişilere İskoç ve Alman kelimelerinden sonra bazı ifadeler verilmiştir. Örneğin, Alman kelimesinden sonra hediye, mutlu gibi olumlu ifadeler; İskoç kelimesinden sonra ise acı, çirkin, başarısız

gibi olumsuz ifadeler verilmiştir. Buna benzer bir takım çalışmalardan sonra, bu kişilerden milliyetleri değerlendirmeleri istenmiştir. Onlar da Almanları İskoçlardan daha olumlu bir bakış açısı ile değerlendirmişlerdir. Böylece milliyetler, klasik koşullanma yoluyla çağrışımsal anlam kazanmışlardır (Stoos ve Stoos'den akt. : Penner, 1979, s. 168, 169).

2.7.2. Edimsel Koşullanma Yoluyla Öğrenme

Bu kurama göre insanlar doğal bir uyarıcı ile başka bir uyarıcıyı ilişkilendirerek yeni tutumlar edinirler. Bireyin tutum nesnesi ile etkileşiminin ardından gelen olumlu bir tepki, o tutum nesnesine karşı olumlu; tutum nesnesi ile etkileşimin ardından gelen olumsuz bir tepki de o tutum nesnesine karşı olumsuz bir tutumun oluşmasına neden olacaktır (Freedman ve diğerleri, 2009, s. 325). Yani birey tutumunun yönünü, tutumunu sergiledikten sonra gelecek çevresel tepkilere göre şekillendirecektir. Edimsel koşullanma yoluyla öğrenme, tutumların araçsal işlevi ile doğrudan ilgilidir. Çünkü tutumların bu işlevi, tutum sonrası oluşacak ödül ya da cezaya göre bireyin hareket ettiğini öngörür.

2.7.3. Sosyal Öğrenme ve Diğer Kuramlar

İnsanlar tutumlarının çoğunu genellikle küçük yaşlarda edinirler. Küçük yaşlarda çocuğun sosyal dünyasında, anne ve babası ile çok yakın çevresinde olan insanlar vardır. Çocuk için rol model anne ve babadır. Bundan dolayı çocuk, küçük yaşlarda çoğu tutumunu ve özellikle de dini ve politik tutumlarını, anne ve babasının tutumlarını model alarak şekillendirir (Morgan, 1993, s. 375). Ancak çocuk büyüdükçe sosyal çevresi genişler ve zamanla değişir. Çocuktan çıkıp ergenliğe doğru adım atan birey, artık giderek aileden her yönüyle bağımsız hareket etmek ister. Bu dönemde, bireyin akran çevresi artık tutumların şekillenmesinde etkili olmaya başlar.

Kitle iletişim araçları, sosyal öğrenmede önemli bir yere sahiptir. Lambert ve Lambert'in bildirdikleri bir araştırmaya göre, Orta Batı Amerika'da zenci ve Musevilerin bulunmadığı bir toplulukta, gençler arasında bu gruplara karşıtlığın, çok sayıda zenci ve Musevilerin yaşadığı doğu şehirlerindeki kadar kuvvetli olduğu

yönündedir (Baysal, 1981, s. 41). Bu durum ise ancak kitle iletişim araçları ile açıklanabilir.

Öğrenme kuramları dışında, tutumların oluşum ve değişimlerini inceleyen birçok kuram bulunmaktadır. Bunlardan biri, Bilgiyi İşleme Kuramı'dır. Bilgiyi İşleme Kuramı, bilgi ediniminin ve tutum oluşturmakla değiştirmenin ne denli karmaşık olduğuna vurgu yapar. Anderson'un Bilgi Entegrasyon Kuramına göre ise tutumlarımızın çoğu, tutum nesnelere hakkında aldığımız bilgiye cevap olarak inşa edilmektedir. Bizim bu bilgileri nasıl aldığımız ve birleştirdiğimiz, tutum yapısının temelini oluşturur (Anderson'dan akt. : Hogg ve Vaughan, 2007, s. 180).

Tutumların oluşması aslında çok karmaşık bir süreçtir ve temelde tutumların öğrenilmesinde her ne kadar öğrenme süreçleri etkili ise de bunun haricinde etkili olan etkenler de vardır. McGuire, Reich ve Adcock ve Lambert'in incelemelerinden yola çıkan Baysal, tutumların oluşmasındaki etkenleri şu şekilde sıralamıştır:

- a. Genetik Faktörler,
- b. Fizyolojik Koşullar,
- c. Tutum konusu ile doğrudan deneyim,
- d. Kişilik,
- e. Toplumsallaşma süreci(topluma uyum),
- f. Grup üyeliği,
- g. Sosyal sınıf (Baysal, 1981, s. 42).

2.8. Tutumların Özellikleri ve Boyutları

Tutumlarla ilgili yapılan araştırmaların sonuçları, tutumlara özgü birtakım özelliklerin olduğu yönündedir. Bu özellikler tutumları değerlerden, inançlardan ve bilgiden farklı kılmaktadır. İşte tutumları farklı kılan kriterlerden bazıları şunlardır:

- *Tutumlar doğuştan gelmez.
- *Tutumlar az çok kalıcıdır.
- *Tutumlar daima bir özne-nesne ilişkisini içerirler.
- *Tutumların güdüsel-duygusal özellikleri vardır (Şerif ve Şerif, 1996, s. 495, 496).

Bireylerin tutumlarının zamanla değişebilmesi onları kalıtsal olmaktan çıkarmaktadır. Zira tutumların değişebilmesi, onların öğrenilebildiğini ispatlamaktadır.

Öğrenilebilen bir şeyin kalıtsal ya da genetik olduğunu söylemek zordur. Tutumların özellikleri arasında verilen “tutumların az çok kalıcı olması” ibaresi bu durum ile çelişmemektedir. Çünkü ifadede yer alan “az çok” ibaresi tutumların tamamen kalıcı değil, ancak en azından bir süreliğine kalıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Yine tutumların özellikleri arasında sayılan “tutumların güdüsel-duygusal özellikleri vardır.” ifadesi tutumların en önemli özelliklerindedir ve tutumları diğer bilgilerden ayıran temel kriterlerden biridir (Freedman ve diğerleri, 2009, s. 320).

Tutumlarla ilgili yapılan araştırmalar tutumların çeşitli boyutlarının olduğunu ortaya koymuştur. Bunlar tutumlar araştırılırken mutlaka göz önünde bulundurulması gereken hususlardır. Bu boyutlar şunlardır:

2.8.1. Tutumun Konusu

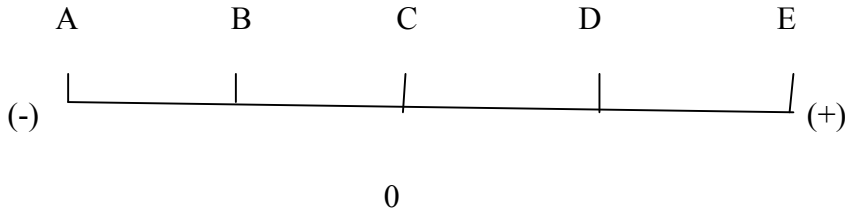
Tutumlar boşlukta oluşamaz ve her tutumun mutlaka bir konusu vardır. İnsanlar hakkında hiç bilgi sahibi olmadıkları ya da görmedikleri bir nesne ile ilgili bir tutum geliştiremezler.

2.8.2. Tutumun Gücü (şiddeti)

Her tutumun bir gücü (şiddeti) vardır. Bu güç, tutumun bilişsel-duygusal ve davranışsal öğelerinin toplam gücü olarak düşünülmektedir. Küçük yaşlarda öğrenilip kristalleşen köklü tutumların gücü daha fazla olacaktır. Ayrıca bazı tutumların bilişsel ögesi güçlü olurken, bazılarının duygusal ve bazılarının ise davranışsal yönü güçlü olabilmektedir (Göksu, 2007, s. 89, 90). Örneğin, kedilere karşı büyük bir sempatisi olan bir bireyin tutumunun duygusal ögesinin güçlü olduğunu söyleyebilirken, kediler ile ilgili duygusal bağından çok onların biyolojik yapıları hakkında çok geniş bilgiye sahip bir zoolog için, bilişsel ögesinin çok daha güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Tutumların öğeleri arasında genellikle bir tutarlılık olmakla birlikte bazen duygusal ve bilişsel olarak çok güçlü olan bir tutumun davranışsal ögesi çok zayıf olabileceği gibi hiç olmayabilir de. Bunun en temel sebebi, bireyin tutumlarını davranışa dökerken içsel etkenleri düşündüğü gibi sosyal ve fiziki çevrenin de şartlarını göz önüne alarak hareket etmesidir (Kağıtçıbaşı, 1996, s. 97).

2.8.3. Tutumun Yönü

Tutum bir nesneye olan olumlu ya da olumsuz bir eğilim olduğuna göre tutumlar hiçbir zaman için yansız bir etkiye sahip olamazlar. Tutumlar ya olumlu ya da olumsuz yöndedir ki bu da tutumun yönünü gösterir. Olumlu tutumlarda tutum nesnesine karşı bir yaklaşma olurken, olumsuz tutumlarda tutum nesnesinden bir uzaklaşma söz konusudur. Tutumun yönünü açıklamak için Baysal şöyle bir şekil çizmiştir:

Şekil 2. Tutumun yönü (Baysal, 1981, s. 33)

Bir tutum nesnesine karşı tutumunuz çok olumlu olabilirken sadece olumlu da olabilir. Aynı durum nesneye karşı olan olumsuz tutumunuz için de geçerlidir. Şekildeki sıfır noktası tutum ile hiç etkileşime girmedığınız durumlarda geçerlidir.

2.8.4. Bilişsel Karmaşıklık

Bilişsel karmaşıklık bir tutum objesi hakkında bildiğimiz şeylerin fazlalığı ve bilişsel olarak yoğunluğudur. Bazı tutum objeleri ile ilgili çok sınırlı bir bilgiye sahip olabileceğimiz gibi çok geniş bir bilgi birikimine de sahip olmamız mümkündür. Örneğin, Mehmet Bey Karahanlı Devleti'ni tarihte kurulmuş bir Türk devleti olarak biliyorken, öte yandan Karahanlı Devleti'nin tarihte kurulmuş ilk Müslüman- Türk devleti olduğu, Batı Türkistan'da kurulduğu ve Satuk Buğra Han'ın, ilk Müslüman olan Türk hakanı olduğu gibi karmaşık bir bilişsel yapıya sahip olabilir.

2.8.5. Tutumlar Arası İlişki ve Merkezilik

Tutumlar arasında, birbirini şekillendirecek ölçüde etkileşim olabileceği gibi hiçbir ilişki de olmayabilir. Bireyin bazı tutumları, onun için vazgeçilmez ölçüde hayati olabilir ve bu merkezi tutumları yeni oluşan tutumların yönünü tayin edebilir. Birey, çok önemseydiği bazı değerlerini, diğer tutumlarını belirlerken ölçüt olarak alabilir. Merkeze yerleşen bu tutumlar, bireyin bütün tutumlarını şekillendirebilir. Böylece bu tutumlar, diğer tutumları etkisi altına alır ve o tutumda bir merkezileşme olur ki bu durum o kişinin genel dünya görüşüne yön verir. İşte bu tür tutumlara ideoloji denir (Kağıtçıbaşı, 1996, s. 90).

2.8.6. Öğeler Arası Tutarlılık

Tutumlarla ilgili yapılan pek çok araştırmada, tutumların öğeleri arasında bir tutarlılık olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca güçlü ve aşırı tutumlarda, bu tutarlılığın daha fazla olduğu ortaya koyulan diğer bir gerçektir (Bettelheim ve Janowitz'den akt. : Kağıtçıbaşı, 1988, s. 91). Fakat öğeler arasında tutarlılığın olması öğeler arasında aynı derecede bir tutum gücünün olduğu anlamına gelmemelidir. Bazı istisnai durumlarda ise öğelerden birinin diğer öğelerle hiçbir ilişkisi olmayabilir ya da tam tersi tutarsızlık olabilir. Bu durum çeşitli etkenlerden kaynaklanabilir ve etkenlerin biri sosyo-kültürel çevredir. Örneğin sol fikriyata sahip bir sosyo-kültürel çevreden bir kişi, muhafazakâr ve sağ fikriyata sahip bir partiye hem oy vermek hem de savunmak için hem bilişsel olarak hem de duyuşsal olarak mantıklı sebepler ve sempatisi olmuş olabilir. Ancak çevresel şartlardan ötürü sempati beslediği partiyi savunamayabilir, hatta kötüleme ihtiyacı duyabilir. Ancak bu gibi durumları istisna kabul edecek olursak, öğeler arasında bir tutarlılık olduğu söylenebilir.

2.8.7. Yoğunluk

Yoğunluk duygusal öğenin gücüdür. Birey bir tutum objesine karşı aşırı bir sevgi ve bağlılık ya da öfke ve nefret sahibi olabileceği gibi, daha düşük düzeyde bir sevgi ve bağlılık ya da öfke ve nefret besleyebilir. Bu, tutum objesine yönelik bireyin

duygusal bağındaki yoğunluğu gösterir. Tutumun aşırı uçta ve aşırı duygusal olması, onun yoğunluğunun da o kadar fazla olduğunu gösterir (Göksu, 2007, s. 89, 90).

2.8.8. Tutumların Esnekliği

Bir tutum objesine karşı sahip olduğumuz tutumlar, bilişsel yapıdaki değişmeler ve diğer etkenlerin etkisi ile zamanla değişebilir. Örneğin sosyal bilgiler dersinden büyük bir haz alan bir öğrenci, öğretmenin değişmesi ve yeni öğretmenin sert tutumu sonucu, bu dersten nefret eder hale gelebilir. Bu durum, tutumların esnekliğini göstermektedir. Duygusal ögesi güçlü olan tutumların esnekliğinin yani değişiminin daha zor olduğunu söyleyebiliriz. Scott, tutumun esnekliğini çeşitli baskılar altında değişme kolaylığı olarak tanımlamaktadır (Scott'dan akt. : Baysal, 1981, s. 35).

2.9. Tutum-Davranış İlişkisi

Tutum ve davranış arasında tutarlı bir ilişki olduğunu daha önce değinilen “öğeler arası tutarlılık” adlı kısımda ele almıştık. Ancak, her zaman bir konudaki tutumun varlığı, tutumun davranışa yol açacağını göstermez. Araştırmacılar, tutum ile davranış arasında nasıl ve ne kadar tutarlı bir ilişkinin olduğunu araştırarak, aslında insanların davranışlarını tahmin edebilmeye çalışmışlardır. Çünkü tutum ve davranış arasında daima bir tutarlılık varsa, bireyin tutumları öğrenildikten sonra o bireyin bir olay ya da olgu karşısında nasıl davranacağını kestirebilmek mümkün olabilecektir. Bu konu ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu çalışmalardan birkaçını örnek olarak verebiliriz.

Bu konudaki ilk araştırma La Piere adında bir sosyolog tarafından 1934'de Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmıştır. La Piere, genç bir Çinli karı kocayla 66 otel ve motel ile 184 lokantaya gitmiş ve her gittikleri yerde kabul edilmişler, kendilerine servis yapılmıştır. Sadece 3. sınıf bir motel kabul etmemiştir. Bu ilk deneyden altı ay sonra, La Piere gittikleri bütün yerlere mektup yollayarak Çinli müşterilerin otele kabul edilip edilmeyeceğini sormuştur. Mektupların sadece yarısına cevap gelmiştir. Cevap yazan yerlerin %92'si Çinlilerin kabul edilmeyeceğini bildirmiştir. %8'i kesin bir cevap vermezken, sadece %1 kadarı olumlu cevap vermiştir

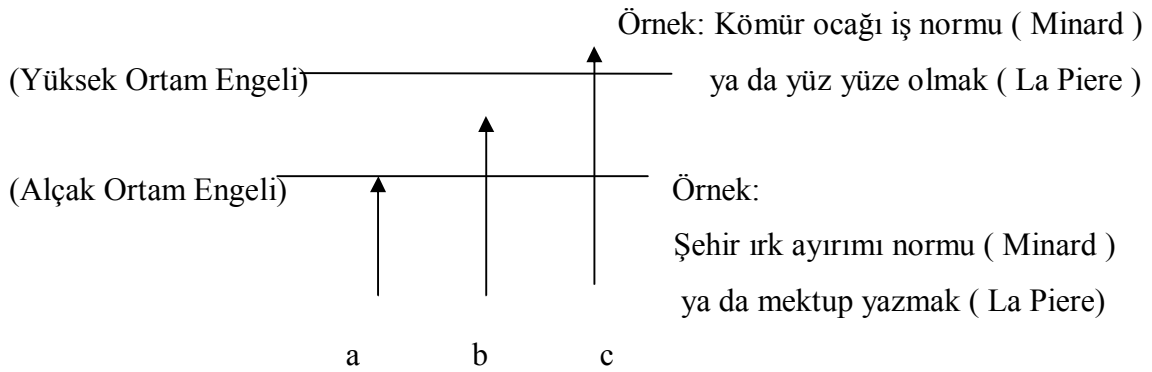
(Kağıtçıbaşı, 1988, s. 95). Bu durum ise daha önceki Çinli müşterileri kabul edip, daha sonra mektupla ya reddeden ya da cevap vermeyen kişilerin davranışlarında bir tutarsızlık oluşturmuştur.

Kurtner, Wilkins ve Yarrow bu alanda araştırma yapan diğer araştırmacılarıdır. Kurtner, Wilkins ve Yarrow'un çalışması, La Piere'nin çalışmasına benzemektedir. Araştırmacılar önce beyaz ve zenci karışık bir grupta 11 lokantaya gitmiş ve hepsinde kabul edilmişlerdir. Daha sonra bu gidilen yerlere mektup yazarak, zencilerin müşteri olarak kabul edilip edilmeyeceklerini sormuşlardır. Ancak, mektuplarına cevap alamamışlar ve telefonla sorduklarında ise 6 lokanta red cevabı vermiş, 5 lokanta ise zorlukla kabul etmiştir (Tavşancıl, 2010, s. 87).

Minard'ın 1952 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyinde, bir kömür ocağında zenci ve beyaz işçiler arasında yaptığı tutum-davranış ilişkisi açısından yapılan araştırmada da benzer tutarsızlıklar gözlemlenmiştir. Kömür ocağında zenciler ile beyazlar birlikte, aynı ortamda çalışmaktadırlar. Fakat dışarıda ise toplum beyazlarla zencilerin konuşmalarını hoş karşılamamaktadır. Yapılan araştırma sonucunda, kömür ocağında zencilerle konuşan beyazların %60'ının dışarıda zencilerle konuşmadığı gözlemlenmiştir. Bunun nedeni, kömür ocağında iş kurallarının geçerli olması ve bu kurallara göre işçilerin aralarında anlaşması ve konuşmasını öngörmesi olarak tahmin edilebilir. Şehirde ise, toplum bu duruma karşı çıkmaktadır. Beyaz işçilerin %20'sinin kömür ocağında da, şehirde de zencilerle konuştuğuları; %20'sinin ise, şehirde de, kömür ocağında da zencilerle konuşmadıkları gözlemlenmiştir. Bu işçilerden %20'si zencilere karşı olumlu, %20'sinin ise olumsuz tutum geliştirdiğini söyleyebiliriz. Ancak geriye kalan %60'nın durumu için ise aynı yorumu yapamayız (Kağıtçıbaşı, 1988, s. 95, 96).

Bu araştırmaların tamamının ortak noktası, tutumlarla davranışlar arasında her zaman bir tutarlılığın olmadığıdır. Tutum-davranış tutarsızlığı ya da davranışın tutum tarafından belirlenemeyişi günümüzde Türkiye'de ve dünyada yapılan bazı nüfus araştırmalarında da ortaya çıkmaktadır. İnsanlar, sorulduğu zaman ortalama 2-3 çocuk istediklerini ve bunun ideal çocuk sayısı olduğunu ifade etmelerine rağmen, büyük kısmı bundan daha fazla sayıda çocuğa sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bu durum şunu gösteriyor ki insanların kaç çocuğa sahip olmak istediklerini bilmek, onların kaç çocuğa sahip olacağını tahmin edebileceğimizi göstermiyor (Kağıtçıbaşı, 1988, s. 95, 96). Bu

tutum-davranış arasındaki tutarsızlığın sebebini Tavşancıl La Piere ve Kurtner, Wilkins ve Yarrow'un araştırmalarında mektup ve telefonu kullanmalarına bağlamıştır. Çünkü, davranış yüz yüze bulunulduğunda kendini gösterir. (Tavşancıl, 2010, s. 93). Bir otelin tanımadığı bir Çinliye ki 1930'larda Amerika'da Çinlilere karşı bir sevimsizlik mevcut idi, olumsuz cevap vermesi ya da hiç cevap vermemesi, yüz yüze hayır demekten elbette ki çok daha kolaydır. İşte bu tutarsızlığı Campbell "ortam eşiği" kavramı ile Kağıtçıbaşı ise "ortam engeli" kavramı ile açıklamaktadır (Kağıtçıbaşı, 1988, s. 97). Bazı ortamlarda birey kendisi üzerinde hiçbir çevresel sorumluluk ya da baskı hissetmediği için bilişsel ve duyuşsal olarak oluşturduğu tutumu çok rahat bir şekilde davranışsal olarak ifade edebilir. Böyle durumlarda, çevresel şartlar birey için bir engel oluşurmaz. Ancak bazı ortamlarda, bireyin tutumlarının davranışa dönüşmesi çok daha zordur, birey ortamın oluşturduğu engeli aşamaz. Bu durum, hem bireyin tutumunun gücüne, hem de ortamın gücüne bağlıdır. Eğer ortam baskın gelirse, birey tutumunu davranışa dökemez, ancak tutumlar çok güçlü ise ortamdaki engel aşılır ve tutum davranışsal olarak da ifade edilebilir. Tutumlar ölçüldükten sonra, beklenen davranış gerçekleşmiyorsa ya ortam engelinden kaynaklıdır ya da tutumlar düzgün ölçülmemiş demektir. Kağıtçıbaşı ortam engelinin tutumun gücü ile etkileşimini aşağıdaki şekil ile açıklamaktadır:

- a: Zayıf ırk ayırımı tutumu
- b: Orta güçte ırk ayırımı tutumu
- c: Güçlü ırk ayırımı tutumu

şekil 3. Ortam engelinin tutumun gücü ile etkileşimi (Kağıtçıbaşı, 1988, s. 97)

2.10. Tutumların Ölçülmesi

Tutumların davranışları şekillendirdiği kanısı, tutum ölçümleri üzerine yapılan araştırmaların artmasına yol açmıştır. Bu yaygın kanıya göre, insanlar tutum nesnesi ile arasında geçen etkileşimin niteliğine göre, o nesne için bir tutum geliştirir ve daha sonra o tutum nesnesi ile karşılaştığında, aynı tutumun sonucu olan davranışı sergilerler. Böylece insanların bir konu hakkındaki tutumları ölçülerek, o konu hakkındaki ileriye yönelik davranışları tahmin edilebilecektir. İşte bu varsayım hem tutumlarla ilgili hem de tutum ölçme yöntemleri ile ilgili araştırmaların artmasına yol açmıştır.

Şerif'e göre tutum, karakteristik bir davranış tarzında (sözel veya sözel olmayan) açığa çıkar ve bu davranış tarzına bakılarak ölçülür. Tutumlardaki değişiklik ise karakteristik davranış tarzındaki önemli değişikliklere göre ölçülür (Şerif ve Şerif, 1996, s. 540). Zaten tutumların en önemli özelliği, onun gözlenebilen bir davranış ya da olay değil bir davranışa hazırlayan eğilim olmasıdır. Bir davranışı gözlemledikten sonra, bireyde o davranışa ait tutumun olduğunu söyleyebiliriz (Göksu, 2007, s. 87). Tutumların doğrudan ölçülememesi, bireylerin tutumlarını öğrenmek için onların düşünceleri, duyguları ve tepki eğilimleri konusunda bilgi edinilmeye çalışılmasına yol açmıştır (Baysal, 1981, s. 55). Tutum ölçeklerindeki çoğu yöntemin dayandığı varsayım da, kişilerin tutumlarının tutum nesnesine dair fikir ve inançları vasıtasıyla ölçülebileceğidir (Arkonaç, 2005, s. 170). Baysal, tutum ölçme yöntemlerini beş grupta değerlendirmiştir. Bunlar:

1. Bireyin kendi ifadelerine dayanan ölçümler (ölçekler),
2. Görünen davranışın gözlemlenmesine dayanan ölçümler,
3. Bireyin kısmen yapılandırılmış bir uyarıcıyı yorumlama şekline göre tutum ölçümü (Yansıtımlı yöntemler),
4. Bireye verilen bazı objektif iş ya da görevleri yerine getiriş tarzının gözlenmesine dayanan ölçümler,
5. Bireylerin fizyolojik tepkilerine dayanan ölçümler (Fizyolojik ölçme yöntemleri) (Baysal, 1981, s. 55).

Thurstone ve Likert ölçekleri tutum ölçmede kullanılan yaygın iki ölçektir (Anderson, 1991 s. 242). Ancak bu tekniklerin olumsuz tarafı, ölçülecek her nesne için

ayrı bir ölçek oluşturmak gerekliliğidir (Arkonaç, 2005, s. 173). Thurstone ölçeği, özgün haliyle, belli bir konu hakkındaki yirmi iki bağımsız tutum cümlesinden oluşur. Her bir cümle sayısal bir ölçek değerine sahiptir, bu değer o cümlenin tek ve sürekli bir boyut üzerindeki ortalama durumuna bakılarak belirlenir. Kişilerin söz konusu konuya dair tutumları, onlardan, katıldıkları cümlelere işaret koymaları istenerek ölçülür. Her bir kişinin elde ettiği puan, işaretledikleri maddelerin ortalama ölçek değeridir (Hogg ve Vaughan, 2007, s. 206, 207). Bir toplamalı sıralama yöntemi olan Likert ölçeği ise, Thurstone ölçeklerine göre daha az çaba gerektirir. Aynı zamanda Likert ölçekleri ile Thurstone ölçekleri arasında korelasyon da vardır. Bu sebeplerden dolayı, Likert tipi ölçekler daha çok tutulmuştur. Likert tipi ölçeklerde, katılımcılara bir takım tutum cümlesi sunulur ve onlar da beş puanlık bir ölçek kullanılarak, (bu puanlar genelde “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum” , “kararsızım” , “katılmıyorum” , “kesinlikle katılmıyorum” diye etiketlenir) her bir cümleye ne derecede katıldıklarını belirtirler. Bir Likert ölçeği, bir Thurstone ölçeğinin tersine, istatistiksel açıdan genelde daha güvenilir ve kurgulanması daha az zaman alır (Hogg ve Vaughan, 2007, s. 208, 209). Likert ölçeğinin hazırlanması kısaca şu evreleri içerir:

- a)** Söz konusu tutum objesi ile doğrudan ilgili olan ya da ilgili olabileceği düşünülen tutum ifadeleri bir araya getirilir;
- b)** Bu ifadeler, sayıları 100 ile 300 arasında olan bir gruba verilerek, ifadelerin karşısında bulunan “tamamen kabul”den “tamamen red”de değişen beş şıktan birini tercihlerine göre işaretlemeleri istenir.
- c)** Bu beş kategoriye sırasıyla 5, 4, 3, 2, 1 olarak puan verilir. Her bireyin ölçek puanları toplanır.
- d)** Her ifade ile toplam puan (toplam puan, eksi bağıntısı ölçülen ifade puanı) arasındaki korelasyon incelenir.
- e)** Toplam puanla yüksek korelasyon olmayan ifadeler elenir. Diğer bir yöntem de, örneğin alt ve üst %25’ini ayırt edemeyen ifadelerin elenmesidir. Kalan korelasyonu yüksek ya da ayırım gücü olan sorulardan ölçek için seçim yapılır. Soru sayısı genellikle 20’dir (Baysal, 1981, s. 79, 80).

2.11. İlgili Araştırmalar

Matematik ve fen bilgisi gibi öğrenci başarılarının diğer derslere nazaran daha düşük olduğu derslerde öğrenci tutumları ile ilgili daha çok araştırma yapılırken, sosyal bilgilerde öğrenci tutumlarını inceleme alanı seçmiş çok fazla çalışma bulunmamaktadır.

Var olan sınırlı sayıdaki araştırmalardan birinde, Tay ve Tay öğrencilerin derse karşı tutumları ile onların akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ve tutum ile başarının aynı düzeyde artma ve azalma gösterdiğini tespit etmişlerdir. Tay ve Tay'ın yapmış olduğu bu çalışmada, köy ve il merkezlerindeki öğrenci tutumları da kıyaslanmış ve öğrencilerin tutum puanları ile ikamet ettikleri yerleşim yeri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre il merkezinde ikamet eden öğrencilerin tutumları, köyde ikamet edenlerden daha yüksektir. Aynı çalışma öğrencilerin Sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarının olumlu düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Tay ve Tay, 2006, s. 82). Akengin, Sağlam ve Dilek'in yapmış olduğu çalışmada, ilköğretim öğrencilerinden sadece 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada öğrencilerin sosyal bilgiler dersini sevmelerinde öğretmenlerinin etkili olup olmadığı sorulmuş ve %60 oranında sosyal bilgiler dersinin sevilmesinde, öğretmenin etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Alınan cevaplara göre ankete katılan öğrencilerin %81'i söz konusu dersi sevdiğini, %75'inin ders başarı durumunun iyi ve pekiyi düzeyinde olduğunu belirtmiştir (Akingin ve diğerleri, 2002, s. 12). Güven'in yapmış olduğu bir çalışmada, öğrencilerin sosyal bilgilere olan tutumları ile karne notları arasında pozitif yönde ancak güçlü olmayan bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca çalışma, kız öğrencilerin sosyal bilgiler dersi karne notları açısından, erkek öğrencilere göre anlamlı derecede farklılaştıklarını ortaya koymuştur. Buna göre kız öğrenciler sosyal bilgiler dersinde akademik başarıyı sağlamada daha iyidirler. Güven'in yaptığı araştırmanın sonuçlarından biri de öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları ile cinsiyet özellikleri açısından anlamlı bir farklılık bulunamamasıdır. Ayrıca öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları ile sosyal bilgiler dersi karne notlarının ortalaması arasında pozitif yönde ancak güçlü olmayan bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır

(Güven, 2008, s. 50). Kayalı, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarını belirlemek için, öğrencilere “*Sosyal Bilgiler Tutum Testi*”ni uygulamıştır. Ayrıca öğrencilerin teste verdiklere cevaplarda samimi olup olmadıklarını anlamak için, tutum testini üç hafta ara ile iki kez uygulamış ve iki testin arasındaki korelasyonun 0,01 düzeyinde anlamlı olduğunu tespit etmiştir. Araştırmacı, öğrencilerin %80,4’ünün sosyal bilgiler dersinden nefret etmediğini ortaya koymuştur. Ayrıca %13,9’unun bazen bu dersten nefret ettiği, %5,7’sinin ise bu dersten nefret ettiği, Kayalı’nın araştırma sonuçları arasındadır (Kayalı, 2003, s. 82). Yüce ise taşınmalı eğitim yapan ilköğretim okullarındaki ikinci kademe öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerine yönelik tutumlarını değerlendirmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, yerleşik sistemle eğitim-öğretim faaliyetinde bulunan öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarının, taşınan öğrencilere göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca sosyal bilgiler derslerine yönelik olumlu tutum gösteren öğrenci ders notlarının, tutumlarındaki olumluluğa paralel arttığı ve tutumlarda meydana gelen düşmelere paralel ders notlarında anlamlı bir düşme meydana geldiği sonucuna varmıştır (Yüce, 2008, s. 80-82).

Sonuç itibari ile yapılan araştırmaların ortak noktası, öğrencilerin genellikle sosyal bilgiler dersine karşı olumlu bir tutum içerisinde oldukları ve öğrenci tutumları ile sosyal bilgiler ders başarıları arasında paralel bir ilişkinin olduğudur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ile veri analizi ele alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma betimsel bir çalışma olup, araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada Demir ve Akengin (2010) tarafından hazırlanan ve toplam 26 maddeden oluşan tutum ölçeği kullanılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Elazığ ili merkezinde ve ilçelerinde bulunan ilköğretim okullarında öğrenim gören 6. ve 7.sınıf öğrencileri; örnekleme Elazığ merkezdeki dört ilköğretim okulu ve beş ilçedeki sekiz ilköğretim okulu olmak üzere toplam 12 okul oluşturmuştur. Goode ve Hatt'e göre üç türlü örnekleme yöntemi vardır (Goode ve Hatt, 1964, s. 268-282). Bunlar; tesadüfi örnekleme, araştırmanın yürütülmesi safhasında taraflı örnekleme ve tabakalı örneklemedir. Bu araştırmada tesadüfi örnekleme yöntemi ile 12 okul belirlenmiştir. Bu okullar ile öğrencilerin sayısı ve cinsiyet durumları şöyledir:

Tablo 1. Tutum ölçeğinin uygulandığı okullar

Okulun Adı	Sınıf	Kız Sayısı	Erkek Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Merkez Mezre Ortaokulu	6-A	23	20	91 Kız 79 Erkek
	6-B	25	17	
	7-F	16	23	
	7-G	27	19	
Merkez 17 Kasım Ortaokulu	6-A	8	11	38 Kız 46 Erkek
	6-C	8	11	
	7-A	13	11	
	7-B	9	13	
Merkez Şair Hayri İlkokulu	6-C	17	19	33 Kız
	7-A	16	20	39 Erkek
Merkez Hilalkent Ortaokulu	6-A	11	15	19 Kız
	7-D	8	14	29 Erkek
Maden Asım Sürücü Yatılı Bölge Ortaokulu	6-A	9	7	28 Kız 28 Erkek
	6-B	6	5	
	7-A	5	7	
	7-B	8	9	
Kovancılar Hacı Ahmet Özbağı Ortaokulu	6-A	11	13	21 Kız
	7-A	10	12	25 Erkek
Kovancılar Mimar Sinan Ortaokulu	6-A	6	12	21 Kız
	7-A	15	7	19 Erkek
Palu Karasalkım Ortaokulu	6-A	10	5	17 Kız
	7-A	7	10	15 Erkek
Palu Baltaşı Ortaokulu	6-A	18	11	27 Kız
	7-A	9	13	24 Erkek
Baskil Büyükpınar Ortaokulu	6-A	11	5	24 Kız
	7-A	13	10	15 Erkek
Arıcak Erimli Ortaokulu	6-B	16	11	30 Kız
	7-A	14	17	28 Erkek
Arıcak Ortaokulu	6-C	14	8	24 Kız
	7-B	10	12	20 Erkek
TOPLAM		373	367	740

Örnekleme yer alan öğrencilere ait cinsiyet, sınıf düzeyleri, okullarının bulunduğu bölge, aile gelir durumları ve velilerin öğrenim düzeyleri ile ilgili yüzdeler ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir:

3.2.1. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları

Öğrencilerin cinsiyet dağılımları tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin cinsiyete göre yüzdeler ve frekans dağılımları

Cinsiyet	Frekans	Yüzde(%)
Kız	373	50,4
Erkek	367	49,6
Toplam	740	100

Toplam 12 okulda uygulanan tutum ölçeğine 373 kız öğrenci, 367 erkek öğrenci katılmıştır. Katılanların %50,4’ü kız, %49,6’sı erkektir.

3.2.2. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları

Elazığ’ın merkez ve beş ilçesinden, tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen 12 okulda Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği uygulanırken, sınıf düzey dağılımlarının dengeli olmasına dikkat edilmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre dağılımları tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre yüzdeler ve frekans dağılımları

Sınıf Düzeyi	Frekans	Yüzde(%)
6.Sınıf	370	50
7.Sınıf	370	50
Toplam	740	100

Toplam 12 okulda uygulanan tutum ölçeğine 370 6. sınıf ve 370 7. sınıf öğrencisi yanıt vermiştir. Katılımcıların %50'si 6.sınıf öğrencisi iken, %50'si 7.sınıf öğrencisidir.

3.2.3. Öğrencilerin Buldukları Bölgelere Göre Yüzelik ve Frekans Dağılımları

Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği merkez ve taşra (ilçe ve köy) olmak üzere iki farklı sosyal yerleşim bölgesindeki toplam 740 öğrenciye uygulanmıştır. Yine öğrenci dağılımları açısından, bu farklı iki sosyal yerleşim bölgesindeki öğrenci sayılarının dengeli olmasına dikkat edilmiştir. Öğrencilerin buldukları bölgelere göre yüzelik ve frekans dağılımları tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin buldukları bölgelere göre yüzelik ve frekans dağılımları

Bölge	Frekans	Yüzde(%)
Merkez Okul	374	50,5
Taşra Okul	366	49,5
Toplam	740	100

Sosyal bilgiler tutum ölçeğine cevap veren öğrencilerin 374'ü Elazığ'ın merkez okullarından, 366'sı ise taşra okul diye tabir ettiğimiz Elazığ'ın ilçe ve köylerinden seçilmiştir. Katılımcıların %50,5'i merkez okullarda öğrenim görmekte iken, %49,5'i taşradaki okullarda öğrenimine devam etmektedir.

3.2.4. Öğrencilerin Veli Öğrenim Durumuna Göre Yüzelik ve Frekans Dağılımları

Öğrencilerin sosyal bilgiler tutumlarını etkileyen bir değişken olup olmadığını görmek amacıyla, öğrencilere veli öğrenim durumları soruldu. Öğrencilerin veli öğrenim düzeylerine göre dağılımları tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin veli öğrenim durumuna göre yüzdeler ve frekans dağılımları

Veli	Öğrenim	Frekans	Yüzde(%)
Düzeyi			
İlkokul		270	36,5
Ortaokul		163	22
Lise		163	22
Üniversite		96	13
Yüksek Lisans		29	3,9
Doktora		4	0,5
Diğer		15	2
Toplam		740	100

Öğrencilerin 270'inin velisi ilkököl, 163'ü ortaokul, 163'ü lise, 96'sı üniversite, 29'u yüksek lisans, 4'ü doktora derecesi ile mezun olurken, 15 öğrenci ise diğer seçeneğini işaretlemiştir. Muhtemelen bu 15 öğrenci velisi herhangi bir öğrenim düzeyi bulunmayan ve okuma-yazma öğrenimini almamış kimselerden oluşmaktadır. Öğrencilerin %36,5'inin velisi ilkököl, %22'si ortaokul, %22'si lise, %13'ü üniversite, %3,9'u yüksek lisans, %0,5'i doktora derecesi ile öğrenimlerini tamamlamış ve %2'si ise diğer diye ifade ettiğimiz herhangi bir öğrenim düzeyini tamamlamayan kimselerden oluşmaktadır.

3.2.5. Öğrencilerin Aile Gelir Düzeylerine Göre Yüzdeler ve Frekans Dağılımları

Öğrencilerin sosyal bilgiler tutumlarını etkileyen bir değişken olup olmadığını görmek amacıyla, öğrencilere aile gelir düzeyleri soruldu. Öğrencilerin aile gelir düzeylerine göre dağılımları tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin aile gelir düzeylerine göre yüzdelik ve frekans dağılımları

Aile Gelir Düzeyi	Frekans	Yüzde(%)
500-1000 TL	365	49,3
1000-1500 TL	156	21,1
1500-2000 TL	84	11,4
2000-2500 TL	57	7,7
2500 TL ve üzeri	78	10,5
Toplam	740	100

Öğrencilerin 365'inin aile gelir düzeyi 500-1000 TL, 156'sının aile gelir düzeyi 1000-1400 TL, 84'ünün aile gelir düzeyi 1500-2000 TL, 57'sinin aile gelir düzeyi 2000-2500 TL arasında, 78'inin aile gelir düzeyi ise 2500 TL ve üzerindedir. Öğrencilerin %49,3'ünün aile gelir düzeyi 500-1000 TL, %21,1'nin aile gelir düzeyi 1000-1500 TL, %11,4'ünün aile gelir düzeyi 1500-2000 TL, %7,7'sinin aile gelir düzeyi 2000-2500 TL arasında ve %10,5'nin aile gelir düzeyi 2500 TL ve üzerindedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Demir ve Akengin (2010) tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği, öğrencilerin duyuşsal özelliklerini ölçmeye yönelik likert tipi bir ölçektir. Ölçek derecelendirmesi, “hiç katılmıyorum: 1”, “katılmıyorum: 2”, “kararsızım: 3”, “katılıyorum: 4”, ve “tamamen katılıyorum: 5” şeklindedir. Ölçek maddeleri hazırlanırken, Oluşturmacı Yaklaşım ilkeleri ve yeni sosyal bilgiler öğretim programı temel alınmıştır. Ölçekteki bütün tutum maddeleri olgusal durumları değil, arzu edilen veya edilmeyen durumları ifade edebilecek niteliktedir. Ölçekte toplam 26 madde bulunmakta olup, bunların 15'i olumsuz, 11'i ise olumludur. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği'nin bütününe ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0,932'dir. Testin birbirine eşit iki ayrı bölüme ayrılması ile hesaplanan Sperman-Brown iç tutarlılık katsayısı 0,9931 ve Guttman iç tutarlılık katsayısı 0,930'dur (Demir ve Akengin, 2010, s. 34). Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği, dört alt bölümden oluşmaktadır. Bunlar; öğrenme isteği (1. boyut), sosyal bilgiler dersinden hoşlanma (2. boyut), öğretmenden kaynaklanan tutumlar (3. boyut) ve

sosyal bilgiler sevgisidir (4. boyut). Bu alt boyutların iç tutarlılık katsayıları tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği’nin alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılık katsayıları (Demir ve Akengin, 2010, s. 35)

Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği’nin Alt Boyutlarına İlişkin İç Tutarlılık Katsayıları	Cronbach Alfa
1.Boyut(Öğrenme İsteği)	0.901
2.Boyut(Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma)	0.839
3.Boyut(Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar)	0.762
4.Boyut(Sosyal Bilgiler Sevgisi)	0.720

3.4. Veri Analizi

Araştırmada, tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen Elazığ merkezdeki ve Elazığ’ın beş ilçesindeki 6.ve 7. sınıf öğrencilerine, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında uygulanan Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği sonuçları analiz edilmiştir. Anket sonuçları, veri analiz programı ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin sosyal bilgiler dersine olan tutumları ile tutumları etkileyen çeşitli faktörlerin, öğrencilerin sosyal bilgiler dersine olan tutumlarını etkileme düzeyleri incelenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, veri analiz programı ile çözümlenen öğrenci tutum anketinin t-testi, Mann Whitney testi, Anova testi sonuçları ve yorumları ile öğrencilerin tutum ölçeğine vermiş oldukları yanıtların frekans ve yüzdeler dağılımları yer alacaktır.

4.1. Öğrencilerin Tutum Ölçeği Maddeleri İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeler ve Frekans Dağılımları

4.1.1. Öğrenme İsteği İle İlgili Tutum Ölçeği Maddeleri

Öğrencilerin öğrenme isteği ile ilgili tutumlarını ölçmek için ölçeğin birinci boyutunda toplam 7 ifade yer almıştır. Öğrencilerin bu ifadelerle yönelik görüşlerinin dağılımı tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8. Öğrencilerin öğrenme isteği ile ilgili görüşleri

1.Boyut: Öğrenme İsteği		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	$\bar{X}$	SS
1-Sosyal bilgiler dersinde zilin nasıl çaldığını anlamıyorum.	f	298	179	97	64	102	2,31	1,42
	%	40,3	24,2	13,1	8,6	13,8		
2-Sosyal bilgiler dersinden nefret ediyorum.*	f	58	48	66	114	454	4,15	1,28
	%	7,8	6,5	8,9	15,4	61,4		
3-Sosyal bilgiler dersi yerine başka bir derse girmeyi tercih ederim.*	f	75	50	98	128	389	3,95	1,35
	%	10,1	6,8	13,2	17,3	52,6		
4-Mecbur olmasam sosyal bilgiler dersine girmem.*	f	64	40	55	139	442	4,15	1,28
	%	8,6	5,4	7,4	18,8	59,7		
5-Keşke her ders sosyal bilgiler olsa...	f	170	122	196	111	141	2,90	1,41
	%	23	16,5	26,5	15	19,1		
6-Bence sosyal bilgiler dersine ayrılan sürenin azaltılması gerekir.*	f	77	56	88	144	375	3,92	1,36
	%	10,4	7,6	11,9	19,5	50,7		
7-Ah ah keşke sosyal bilgiler olmasa...*	f	68	41	66	134	431	4,10	1,30
	%	9,2	5,5	8,9	18,1	58,2		

Tablo 8 incelendiğinde; öğrencilerin, “sosyal bilgiler dersinde zilin nasıl çaldığını anlamıyorum” ifadesine %40,3’ü tamamen katılıyorum, %24,2’si katılıyorum, %13,1’i kararsızım, %8,6’sı katılmıyorum, %13,8’i ise hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirttiği görülecektir.

“Sosyal bilgiler dersinden nefret ediyorum” ifadesine öğrencilerin %7,8’i tamamen katılıyorum, %6,5’i katılıyorum, %8,9’u kararsızım, %15,4’ü katılmıyorum ve %61,4’ü ise hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sosyal bilgiler dersi yerine başka bir derse girmeyi tercih ederim” ifadesine öğrencilerin %10,1’i tamamen katılıyorum, %6,8’i katılıyorum, %13,2’si kararsızım, %17,3’ü katılmıyorum, %52,6’sı da hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Mecbur olmasam sosyal bilgiler dersine girmem” ifadesine öğrencilerin %8,6’sı tamamen katılıyorum, %5,4’ü katılıyorum, %7,4’ü kararsızım, %18,8’i katılmıyorum, %59,7’si ise hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Keşke her ders sosyal bilgiler olsa...” ifadesine öğrencilerin %23’ü tamamen katılıyorum, %16,5’i katılıyorum, %26,5’i kararsızım, %15’i katılmıyorum ve %19,1’i de hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Bence sosyal bilgiler dersine ayrılan sürenin azaltılması gerekir” ifadesine öğrencilerin %10,4’ü tamamen katılıyorum, %7,6’sı katılıyorum, %11,9’u kararsızım, %19,5’i katılmıyorum ve %50,7’si de hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Ah ah keşke sosyal bilgiler olmasa...” ifadesine öğrencilerin %9,2’si tamamen katılıyorum, % 5,5’i katılıyorum, %8,9’u kararsızım, %18,1’i katılmıyorum ve %58,2’si de hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

Tablo 8’de öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik öğrenme isteği ile ilgili tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yer alan maddeler için öğrencilerin vermiş olduğu olumlu tutum ifadelerinin ortalaması % 67,95’dir. Olumsuz ve kararsız ifadelerinin ortalaması ise % 32,04’dir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin çoğunluğunun sosyal bilgiler dersine yönelik öğrenme isteklerinin olumlu olduğu söylenebilir. Ancak “Sosyal Bilgiler dersinden nefret ediyorum” gibi aşırı olumsuz bir ifadeye, % 23,2’lik bir kesim katılmış ya da kararsız kalmıştır. Yine “Keşke her ders Sosyal Bilgiler olsa...” gibi aşırı olumlu bir ifadeye de, % 39’luk bir kesim ya reddetmiş ya da kararsız kalmıştır. Buradan öğrencilerin çoğunluğunun sosyal bilgiler dersine yönelik öğrenme isteklerinin olumlu olduğunu, ancak azımsanmayacak bir kesim öğrencinin de sosyal bilgiler dersine yönelik öğrenme isteklerinin olumsuz ya da aşırı olumsuz olduğu çıkarılabilir.

4.1.2. “Sosyal Bilgilerden Hoşlanma” İle İlgili Tutum Ölçeği Maddeleri

Öğrencilerin sosyal bilgilerden hoşlanıp hoşlanmadıkları ile ilgili olarak, tutum ölçeğinin ikinci boyutunda toplam sekiz ifade yer almaktadır. Öğrencilerin bu ifadelere yönelik görüşlerinin dağılımı tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9. “Sosyal Bilgilerden Hoşlanma” ile ilgili öğrenci görüşleri

2.Boyut: Sosyal Bilgilerden Hoşlanma		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	$\bar{X}$	SS
8-Sosyal bilgiler dersinin konuları bana çok eğlenceli geliyor.	f	348	171	105	56	60	2,06	1,28
	%	47	23,1	14,2	7,6	8,1		
9-Sosyal bilgiler dersinde yeni konuları öğrenmek bana heyecan veriyor.	f	381	171	95	46	447	1,92	1,20
	%	51,5	23,1	12,8	6,2	6,4		
10- Sosyal bilgiler dersi bende güzel duygular uyandırıyor.	f	308	187	122	71	52	2,15	1,25
	%	41,6	25,3	16,5	9,6	7		
11-Sosyal bilgiler dersini iple çekiyorum.	f	232	161	166	78	103	2,53	1,38
	%	31,4	21,8	22,4	10,5	13,9		
12-Sosyal bilgiler sevdiğim dersler arasındadır.	f	401	164	74	48	53	1,90	1,24
	%	54,2	22,2	10	6,5	7,2		
13-Mümkün olsa boş derslerimde sosyal bilgiler dersine girmek isterim.	f	222	153	157	102	106	2,61	1,40
	%	30	20,7	21,2	13,8	14,3		
14-Tarihi hikâyeleri dinlemek bana zevk verir.	f	408	162	79	41	50	1,86	1,21
	%	55,1	21,9	10,7	5,5	6,8		
15-Boş zamanlarımda sosyal bilgiler dersiyle ilgili kitapları okurum.	f	168	195	156	117	104	2,72	1,34
	%	22,7	26,4	21,1	15,8	14,1		

Tablo 9 incelendiğinde; öğrencilerin “sosyal bilgiler dersinin konuları bana çok eğlenceli geliyor” ifadesine %47’si tamamen katılıyorum, %23,1’i katılıyorum, %14,2’si kararsızım, %7,6’sı katılmıyorum, %8,1’i hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirttiği görülecektir.

“Sosyal bilgiler dersinde yeni konuları öğrenmek bana heyecan veriyor” ifadesine öğrencilerin %51,5’i tamamen katılıyorum, %23,1’i katılıyorum, %12,8’i kararsızım, %6,2’si katılmıyorum, %6,4’ü hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sosyal bilgiler dersi bende güzel duygular uyandırıyor” ifadesine öğrencilerin %41,6’sı tamamen katılıyorum, %25,3’ü katılıyorum, %16,5’i kararsızım, %9,6’sı katılmıyorum ve %7’si de hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sosyal bilgiler dersini ipe çekiyorum” ifadesine öğrencilerin %31,4’ü tamamen katılıyorum, %21,8’i katılıyorum, %22,4’si kararsızım, %10,5’i katılmıyorum, %13,9’u hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sosyal bilgiler sevdiğim dersler arasındadır” ifadesine öğrencilerin %54,2’si tamamen katılıyorum, %22,2’si katılıyorum, %10’u kararsızım, %6,5’i katılmıyorum ve %7,2’si de hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Mümkün olsa boş derslerimde sosyal bilgiler dersine girmek isterim” ifadesine öğrencilerin %30’u tamamen katılıyorum, %20,7’si katılıyorum, %21,2’si kararsızım, %13,8’i katılmıyorum, %14,3’ü hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Tarihi hikâyeleri dinlemek bana zevk verir” ifadesine öğrencilerin %55,1’i tamamen katılıyorum, %21,9’u katılıyorum, %10,7’si kararsızım, %5,5’i katılmıyorum ve %6,8’i de hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Boş zamanlarımda sosyal bilgiler dersiyle ilgili kitapları okurum” ifadesine öğrencilerin %22,7’si tamamen katılıyorum, %26,4’ü katılıyorum, %21,1’i kararsızım, %15,8’i katılmıyorum, %14,1’i hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

Tablo 9’da öğrencilerin sosyal bilgiler dersinden hoşlanma ile ilgili tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yer alan maddeler için öğrencilerin vermiş olduğu olumlu tutum ifadelerinin ortalaması % 64,5’dir. Kararsız ve olumsuz ifadelerin ortalaması ise % 35,27’dir. Bu çıkan sonuçlara göre öğrencilerin çoğunluğunun sosyal

bilgiler dersinden hoşlandığını, ancak yine önemli bir yüzdelik dilimi teşkil eden öğrencilerin sosyal bilgiler dersinden hoşlanmadığını ya da bu konuda kararsız kalabilecek kadar hoşlanmadığını söylemek mümkündür.

4.1.3. Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlarla İlgili Ölçek Maddeleri

Öğretmenden kaynaklanan tutumlarla ilgili tutum ölçeğinin üçüncü boyutunda toplam altı ifade yer almıştır. Öğrencilerin bu ifadelere yönelik görüşlerin dağılımı tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Öğretmenden kaynaklanan tutumlar

3.Boyut: Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	$\bar{X}$	SS
16- Sosyal bilgiler öğretmenimiz beni sosyal bilgiler dersinden soğuttu.*	f	56	29	67	105	483	4,25	1,23
	%	7,6	3,9	9,1	14,2	65,3		
17-Sosyal bilgiler öğretmeni yüzünden sosyal bilgiler kelimesini bile duymak istemiyorum.*	f	50	23	55	98	514	4,35	1,17
	%	6,8	3,1	7,4	13,2	69,5		
18-Sosyal bilgiler öğretmeninden nefret ediyorum.*	f	45	19	39	80	557	4,46	1,11
	%	6,1	2,6	5,3	10,8	75,3		
19-Sosyal bilgiler dersinden asla başarılı olamam.*	f	47	39	129	127	398	4,06	1,22
	%	6,4	5,3	17,4	17,2	53,8		
20-Sosyal bilgiler öğretmenim bana sosyal bilgiler dersini sevdirdi.	f	414	128	99	39	60	1,92	1,27
	%	55,9	17,3	13,4	5,3	8,1		
21.Sosyal bilgiler dersine çalışmam gerektiği zaman kendimi yorgun hissediyorum.*	f	92	85	108	147	308	3,66	1,42
	%	12,4	11,5	14,6	19,9	41,6		

Tablo 10 incelendiğinde; öğrencilerin “sosyal bilgiler öğretmenimiz beni sosyal bilgiler dersinden soğuttu” ifadesine %7,6’sı tamamen katılıyorum, %3,9’u katılıyorum, %9,1’i kararsızım, %14,2’si katılmıyorum, %65,3 ise tamamen katılıyorum şeklinde görüş belirttiği görülecektir.

“Sosyal bilgiler öğretmeni yüzünden sosyal bilgiler kelimesini bile duymak istemiyorum” ifadesine öğrencilerin %6,8’i tamamen katılıyorum, %3,1’i katılıyorum, %7,4’ü kararsızım, %13,2’si katılmıyorum ve %69,5’i de hiç katılmıyorum şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

“Sosyal bilgiler öğretmeninden nefret ediyorum” ifadesine öğrencilerin %6,1’i tamamen katılıyorum, %2,6’sı katılıyorum, %5,3’ü kararsızım, %10,8’i katılmıyorum ve %75,3’ü de hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sosyal bilgiler dersinden asla başarılı olamam” ifadesine öğrencilerin %6,4’ü tamamen katılıyorum, %5,3’ü katılıyorum, %17,4’ü kararsızım, %17,2’si katılmıyorum, %53,8’i de hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sosyal bilgiler öğretmenim bana sosyal bilgiler dersini sevdirdi” ifadesine öğrencilerin %55,9’u tamamen katılıyorum, %17,3’ü katılıyorum, %13,4’ü kararsızım, %5,3’ü de hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sosyal bilgiler dersine çalışmam gerektiği zaman kendimi yorgun hissediyorum” ifadesine öğrencilerin %12,4’ü tamamen katılıyorum, %11,5’i katılıyorum, %14,6’sı kararsızım, %19,9’u katılmıyorum, %41,6’sı ise hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

Tablo 10’da öğretmenden kaynaklanan öğrenci tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yer alan maddeler için öğrencilerin vermiş olduğu olumlu tutum ifadelerinin ortalaması % 75,66’dır. Kararsız ve olumsuz ifadelerin toplam ortalaması ise % 24,38’dir. Buna göre öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun öğretmenden kaynaklı olarak sosyal bilgiler dersine yönelik olumlu tutum edindiğini söyleyebiliriz. Bu çıkan sonuçlar, aynı zamanda bizlere örneklem grubumuzda yer alan sosyal bilgiler öğretmenlerimizin büyük bir çoğunluğunun alanında uzman ve

öğrencileri ile sağlıklı iletişim kurabilen insanlar olduğunu söyleyebilmemizi mümkün kılmaktadır.

4.1.4. Sosyal Bilgiler Sevgisi İle İlgili Tutum Ölçeği Maddeleri

Sosyal bilgiler sevgisi ile ilgili tutum ölçeğinin 4. ve son boyutunda toplam 5 ifade yer almıştır. Öğrencilerin bu ifadelere yönelik görüşlerinin dağılımı tablo 11’de yer almaktadır.

Tablo 11. Sosyal bilgiler sevgisine yönelik öğrenci görüşleri

4.Boyut: Sosyal Bilgiler Sevgisi		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	$\bar{X}$	SS
22-Hata yapmaktan korktuğum için sosyal bilgiler dersinde konuşmam.*	f	124	79	103	132	302	3,55	1,51
	%	16,8	10,7	13,9	17,8	40,8		
23-Sosyal bilgiler dersine asla iyi bir not alamam.*	f	48	50	97	121	424	4,11	1,24
	%	6,5	6,8	13,1	16,4	57,3		
24-Sosyal bilgiler dersi olmasaydı, okulu daha çok severdim.*	f	49	26	68	108	489	4,30	1,18
	%	6,6	3,5	9,2	14,6	66,1		
25-Sosyal bilgiler dersi zaman kaybıdır.*	f	50	26	41	109	514	4,36	1,16
	%	6,8	3,5	5,5	14,7	69,5		
26-Sosyal bilgiler dersinde canım çok sıkılıyor.*	f	72	38	91	110	429	4,06	1,33
	%	9,7	5,1	12,3	14,9	58		

Tablo 11 incelendiğinde; öğrencilerin “hata yapmaktan korktuğum için sosyal bilgiler dersinde konuşmam” ifadesine %16,8’i tamamen katılıyorum, %10,7’si

katılıyorum, %13,9'u kararsızım, %17,8'i katılmıyorum, %40,8'i hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirttiği görülecektir.

“Sosyal bilgiler dersine asla iyi bir not alamam” ifadesine öğrencilerin %6,5'i tamamen katılıyorum, %6,8'i katılıyorum, %13,1'i kararsızım, %16,4'ü katılmıyorum ve %57,3'ü ise hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sosyal bilgiler dersi olmasaydı, okulu daha çok severdim” ifadesine öğrencilerin %6,6'sı tamamen katılıyorum, %3,5'i katılıyorum, %9,2'si kararsızım, %14,6'sı katılmıyorum ve %66,1'i ise hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sosyal bilgiler dersi zaman kaybıdır” ifadesine öğrencilerin %6,8'i tamamen katılıyorum, %3,5'i katılıyorum, %5,5'i kararsızım, %14,7'si katılmıyorum ve %69,5'i ise hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sosyal bilgiler dersinde canım çok sıkılıyor” ifadesine öğrencilerin %9,7'si tamamen katılıyorum, %5,1'i katılıyorum, %12,3'ü kararsızım, %14,9'u katılmıyorum ve %58'i hiç katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

Tablo 11'de öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik sevgileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yer alan maddeler için öğrencilerin vermiş olduğu olumlu tutum ifadelerin ortalaması % 74,02'dir. Olumsuz ve kararsız ifadelerin toplamı ise %26'dır. Bu çıkan sayısal sonuçlara göre öğrencilerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler dersini sevmekte, küçük bir kesim ise sosyal bilgiler dersini sevmemekte ya da sevip sevmeme konusunda tereddüt etmektedir.

4.2. Değişkenler İle Tutum Arasındaki Farklılaşmayı Gösteren Test Sonuçları

4.2.1. Cinsiyet ile Sosyal Bilgiler Tutumları Arasındaki Farklılaşmayı Gösteren t-Testi Sonuçları

Öğrencilerin sosyal bilgiler tutumlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla t-testi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin sonuçlar tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. Sosyal bilgiler tutum ölçeği puanlarının cinsiyete göre t- testi sonuçları

CİNSİYET	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
KIZ	373	51,14	21,42	738	-2,815	0,005
ERKEK	367	55,76	23,16			

*(P<0,05)

Tablo 12 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre sosyal bilgiler dersi tutum puan ortalamalarının kızlarda ($\bar{X}=51,14$), erkeklerde ise ($\bar{X}=55,76$) olduğu görülecektir. Kız ve erkek öğrenciler arasındaki sosyal bilgiler tutum puanlarındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-2,815$) olarak bulunmuştur. Bulunan sonuca göre, kız ve erkek öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanlarında anlamlı bir farklılığın ($p<0,05$) olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu test sonucuna göre erkek öğrencilerin $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde kız öğrencilere göre sosyal bilgiler dersine karşı daha olumlu bir tutuma sahip olduğunu söyleyebiliriz.

4.2.2. Öğrencilerin Sınıf Düzeyleri ile Sosyal Bilgiler Tutumları Arasındaki Farklılaşmayı Gösteren Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Öğrencilerin sosyal bilgiler tutumlarının sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için, öncelikle t-testi yapıldı. Sonuçlar tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13. Sosyal bilgiler tutum ölçeği puanlarının sınıflara göre t- testi sonuçları

	Levene's Test for Equality of Variances		Sınıf	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
	F	Sig.							
Equal variances assumed	4,46	0,035	6. sınıf	370	51,0324	20,62687	738	-2,93	-
Equal variances not assumed			7. sınıf	370	55,8351	23,84019	723,054	-2,93	-

T-testi sonuçları normal dağılım özelliği göstermemesi üzerine, t-testinin non-parametrik bir alternatifi olan Mann-Whitney U testi yapıldı. Yapılan analize ilişkin sonuçlar tablo 14'de gösterilmiştir.

Tablo 14. Sosyal bilgiler tutum ölçeği puanlarının sınıflara göre Mann-Whitney U testi sonuçları

Sınıf	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
6.Sınıf	370	348,86	129076,5	604041,5	0,006
7.Sınıf	370	392,14	145093,5		

*(P<0,05)

Öğrencilerin tutum ölçeğinden almış oldukları puanların, sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını görmek amacıyla yapılan non-parametrik Mann-Whitney U testi sonucunda, gruplar arasında 7.sınıflar lehine istatistiksel açıdan $p<0,05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Yani araştırmaya katılan 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler tutumları, 6.sınıf öğrencilerinin tutumlarına göre daha olumludur.

4.2.3. Öğrencilerin Buldukları Bölge ile Sosyal Bilgiler Tutumları Arasındaki Farklılaşmayı Gösteren t-Testi Sonuçları

Öğrencilerin sosyal bilgiler tutumlarının, buldukları bölgeye göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla t-testi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin sonuçlar tablo 15’de gösterilmiştir.

Tablo 15. Sosyal bilgiler tutum ölçeği puanlarının bölgelere göre -t testi sonuçları

Bölge	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Merkez	374	49,9	22,25	738	-4,38	0
Taşra	366	57,03	22,02			

*(P<0,05)

Tablo 15 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin buldukları bölgelere göre sosyal bilgiler dersi tutum puan ortalamaları, merkezdeki okullardan araştırmaya katılan öğrencilerde ($\bar{X}=49,9$), taşra diye ifade ettiğimiz Elazığ’ın ilçelerinden ve köylerinden araştırmaya katılan öğrencilerde ise ($\bar{X}=57,03$) olduğu görülecektir. Merkez ve taşradaki öğrenciler arasındaki sosyal bilgiler tutum puanlarındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri (t=-4,38) olarak bulunmuştur. Bulunan sonuca göre merkez ve taşradaki öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanlarında anlamlı bir farklılığın (p<0,05) olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu test sonucuna göre taşradaki öğrencilerin p<0,05 anlamlılık düzeyinde, merkezdeki öğrencilere göre sosyal bilgiler dersine karşı daha olumlu bir tutuma sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu sonuçların çıkmasında taşrada görev yapan öğretmenlerin merkezdekilere göre daha genç ve yeni sosyal bilgiler programı konusunda kendilerini daha iyi yetiştirmiş olmaları etkili olmuş olabilir. Ayrıca taşradaki okullarda sınıf mevcutlarının merkezdeki

okullarla kıyasla çok az olması bu sonuçlar üzerinde etkili olan nedenler arasında olması muhtemeldir.

4.2.4. Öğrenci Velilerinin Öğrenim Durumuna Göre Sosyal Bilgiler Tutumları Arasındaki Farklılaşmayı Gösteren Anova Testi Sonuçları

Öğrencilerin sosyal bilgiler tutumlarının velilerinin öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla Anova testi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin sonuçlar tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16. Sosyal bilgiler tutum ölçeği puanlarının veli öğrenim durumuna göre anova testi sonuçları

Veli Öğrenim Düzeyi	$\bar{X}$	SS	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
İlkokul	54,55	22,14	Gruplar Arası	5968,455	6	994,742	1,998	0,064	*Ortaokul ile Üniversite
Ortaokul	56,76	23,28							
Lise	51,96	23,24	Grup İçi	365019,3	733	497,98			
Üniversite	50,18	20,79							
Y.Lisans	48,37	19,59	Toplam	370987,8	739				
Doktora	35	8,6							
Diğer	48,53	20,15							

*(P<0,05)

Tablo 16 incelendiğinde, veli mezuniyet durumu ortaokul ve üniversite olan öğrencilerin arasında sosyal bilgiler tutumları açısından anlamlı bir farklılaşma ($p<0,05$) olduğu sonucuna varılacaktır. Bu sonuca göre, velilerinin ortaokul mezunu olduğu öğrencilerin sosyal bilgiler dersi tutumları, velileri üniversite mezunu olan öğrencilere göre daha olumludur. Diğer gruplar arasında sosyal bilgiler tutum puanları açısından anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkmamıştır. Velisi ortaokul mezunu olan öğrencilerin tutum puanlarının ortalamalarını istisna alacak olursak öğrencilerinin velilerinin öğrenim durumları arttıkça buna paralel öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanlarının ortalamaları düşmektedir. Yani genel kanının aksine öğrenci velilerinin öğrenim durum

düzeyleri, öğrenci tutumlarını farklılaştıran (anlamli düzeyde olmasa bile) olumuz bir değişkendir. Bu beklenmeyen durumun çıkmasında toplumumuzda yaygın olarak görülen “önemli/önemsiz ders” ayrımı etkili olmuş olabilir. Nitekim toplumumuzda, ilgili öğrenci velileri yaygın olarak öğrencilerin başarısız olduğu matematik ve fen teknoloji gibi dersleri öğrencilerin belki de bilinçaltına önemli dersler olarak yerleştirmekte ve diğer başarılı olunması daha kolay sosyal bilgiler gibi dersleri ise ötekileştirmektedirler. Tabii ki bu iddianın doğrulanabilmesi için çok kapsamlı, diğer dersleri de içine alan tutum ölçekleri ile birlikte regresyon analizine gidilmesi gereklidir.

4.2.5. Aile Gelir Düzeyine Göre Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Tutumlarındaki Farklılaşmayı Gösteren Anova Testi Sonuçları

Öğrencilerin sosyal bilgiler tutumlarının aile gelir düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla Anova testi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin sonuçlar tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17. Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği puanlarının aile gelir durumuna göre anova testi sonuçları

Aile Gelir Düzeyi	$\bar{X}$	SS	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamli Fark
500-1000 TL	54,75	22,61	Gruplar Arası	4477,945	4	1119,486	2,245	0,005	*500-1000 TL ile 1500-2000 TL
1000-1500 TL	54,79	22,78							
1500-2000 TL	47,19	19,98	Grup İçi	366509,8	735	498,653	0,012	*1000-1500 TL ile 1500-2000 TL	
2000-2500 TL	53,03	23,48							
2500 TL ve üzeri	51,56	21,58	Toplam	370987,8	739				

*(P<0,05)

Tablo 17 incelendiğinde, aile gelir düzeyi 500-1000 TL olanlar ile gelir düzeyi 1500-2000 TL olanlar arasında ve aile gelir düzeyi 1000-1500 TL olanlar ile gelir düzeyi 1500-2000 TL olanlar arasında, öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanları

açısından anlamlı bir farklılaşma görülmektedir. Buna göre, aile gelir düzeyi 500-1000 TL arasında olan öğrencilerin sosyal bilgiler tutumları, aile gelir düzeyi 1500-2000 TL arasında olan öğrencilerin sosyal bilgiler tutumlarına göre daha olumludur. Yine aile gelir düzeyi 1000-1500 TL arasında olan öğrencilerin sosyal bilgiler tutumları, aile gelir düzeyi 1500-2000 TL arasında olan öğrencilerin sosyal bilgiler tutumlarına göre daha olumludur. Diğer gruplar arasında sosyal bilgiler tutum puanları açısından anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkmamıştır. Diğer grupların ortalamalarına baktığımızda, tutum puanlarının aile gelir düzeyine göre düzenli bir şekilde artıp azalmadığını göreceğiz. Yani öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanları üzerinde, öğrenci velilerinin gelir düzeyleri etkili bir değişken değildir.

V. BÖLÜM

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

5. 1. Sonuç

6. ve 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarını, bazı değişkenlere göre incelemeyi amaçladığımız bu çalışmada, toplam 12 okulda (bu okulların dördü merkez, sekizi ise taşradaki okullar) 740 öğrenciye sosyal bilgiler tutum ölçeği uygulandı. Akengin ve Demir tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği” dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şunlardır; öğrenme isteği, sosyal bilgilerden hoşlanma, öğretmenden kaynaklanan tutumlar, sosyal bilgiler sevgisidir.

Yapılan testlerin sonuçlarını ve benzer çalışmalarda çıkan sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanlarının, cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla t-testi yapıldı. Buna göre, erkek öğrencilerin sosyal bilgiler tutumları, kız öğrencilerinin sosyal bilgiler tutumlarına göre daha olumludur. Öztürk ve Baysal öğrenci tutum puanlarının, cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna varmışlardır (Öztürk ve Baysal, 1999, s. 17). Güven’in çalışmasında, Öztürk ve Baysal’ın çalışmalarına benzer bir sonuç çıkmıştır. Güven, çalışmasında kız ve erkek öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucuna varmıştır (Güven, 2008, s. 46). Yüce’nin çalışmasında, Öztürk ve Baysal ile Güven’in ulaştığı sonuçlara benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yüce’nin araştırmasının sonucuna göre erkek öğrenciler ile kız öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanları anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır (Yüce, 2008, s. 64). Tay ve Tay ise kız ve erkek öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı ve bu farklılaşmanın kız öğrencilerin lehine olduğu sonucuna varmıştır (Tay ve Tay, 2006, s. 82). Öztürk ve Baysal çalışmasında 394 öğrenciye,

Güven çalışmasında 334 öğrenciye, Yüce 274 öğrenciye, Tay ve Tay çalışmasında 524 öğrenciye sosyal bilgiler tutum ölçeğini uygulamıştır. Bu çalışmada ise 740 öğrenci, sosyal bilgiler tutum ölçeğinin uygulanması için katılımcı olarak belirlenmiştir. İfade edilen 4 çalışmadan sadece birinde (Tay ve Tay, 2006) ve bu çalışmamızda öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Anlamlı sonucun çıktığı Tay ve Tay'ın (2006) çalışması ile bu çalışmamızın örneklemindeki öğrenci sayısına dikkat edilecek olursa, çıkan sonuçlardaki farklılığın bu durumdan kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir. Tay ve Tay'ın (2006) sonuçlarında kız öğrencilerin, bizim bu çalışmamızda ise erkek öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanlarının daha iyi olması ise iki çalışmada kullanılan örneklemin sınıf düzeyinin farklı olmasından kaynaklı olması muhtemeldir. Nitekim Tay ve Tay (2006) çalışmalarında örneklem olarak 5. sınıf öğrencilerini alırken biz çalışmamızda 6. ve 7.sınıf öğrencilerini örneklem olarak aldık.

2. Öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanlarının sınıf düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Buna göre, 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgilere yönelik tutumları, 6.sınıflara göre daha olumludur. Yüce çalışmasında 6, 7, 8. sınıflar arasında, 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgilere yönelik tutum puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Yüce'nin çalışmasında 7. ve 8. sınıflar arasında sosyal bilgiler tutum puanları açısından anlamlı bir farklılaşma saptamış ve bu sonuca göre, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler tutum puanları, 8.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgilerinin tutum puanlarına göre daha olumludur (Yüce, 2008, s. 76). Sınıflar arasında, sosyal bilgiler tutum puanları açısından çıkan bu farklılığın, ders içeriğinden kaynaklanmış olacağı düşünülebilir. Nitekim 8. Sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinin konuları 7.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriğine göre çok daha yoğun ve ders kazanımları daha fazladır. Öğrencilerin bu yoğunluktan ötürü derse yönelik tutumlarında farklılaşma olması muhtemeldir.

3. Öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanlarının, okulun bulunduğu bölgeye göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için t-testi yapıldı. Bu testin sonuçlarına göre taşradaki okullarda (ilçe ve köy) öğrenim gören öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutum puanları, merkezdeki okullarda öğrenim gören öğrencilerin sosyal bilgilere

yönelik tutumlarına göre daha olumlu çıkmıştır. Tay ve Tay'ın araştırmalarında ise farklı sonuçlar çıkmıştır (Tay ve Tay, 2006, s. 82). Tay ve Tay'ın (2006) araştırmalarında, il-ilçe-köy üç farklı yerleşim yeri olarak alınmış ve bunlar arasında il ile köy arasında, merkez okullarında öğrenim gören öğrenciler lehine olumlu bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu sonucun çıkmasında, taşradaki okullarda görev yapan öğretmenlerin merkezde çalışan öğretmenlere göre daha genç olması ve bundan dolayı yeni sosyal bilgiler programına hâkim olması ihtimal dâhilindedir. Yine taşradaki okullardaki sınıfların merkezdeki sınıf mevcutlarına göre çok daha az olması bu sonuçlar üzerinde etkili olmuş değişkenlerden biri olabilir.

4. Öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanlarının, öğrencilerin velilerinin öğrenim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Anova testi yapıldı. Bu testin sonuçlarına göre, öğrenim durumları arasında sadece ortaokul ve üniversite arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, velisi ortaokul mezunu olan öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutum puanları, velisi üniversite mezunu olan öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarına göre daha olumludur. Yüce ise, babaları eğitilmiş olan çocukların sosyal bilgilere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu sonucuna varmıştır. Yine Yüce'ye göre (2008), öğrencilerin annelerinin öğrenim düzeyinin ise öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarına ilişkin herhangi bir etkisi yoktur (Yüce, 2008, s. 66).

5. Öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanlarının, öğrencilerin aile gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Anova testi yapıldı. Bu testin sonuçlarına göre, aile gelir düzeyleri arasında aile gelir düzeyi 500-1000 TL ile aile gelir düzeyi 1500-2000 TL arasında olan öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutum puanlarında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Buna göre, aile gelir düzeyi 500-1000 TL arasında olan öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutum puanları, aile gelir düzeyi 1500-2000 TL arasında olan öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarına göre daha olumludur. Ayrıca aile gelir düzeyi 1000-1500 TL arasında olan öğrenciler ile aile gelir düzeyi 1500-2000 TL arasında olan öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Buna göre, aile gelir düzeyi 1000-1500 TL arasında olan öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutum puanları, aile gelir

düzeıı 1500-2000 TL arasında olan öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanlarına göre daha olumludur. Buna göre, öğrencilerin sosyal bilgiler tutum puanların aile gelir düzeylerine göre düzenli bir şekilde artıp azalmamaktadır.

5.2. Öneriler

Bu alanda çalışma yapacak araştırmacılar:

1. Öğrencilerin, sosyal bilgiler tutum puanlarının cinsiyete, sınıf düzeylerine ve yaşadıkları bölgeye göre farklılaşma nedenleri ile ilgili nitel çalışmalar yapılabilir.
2. Öğrencilerin, sosyal bilgilere yönelik olumsuz tutumlarını olumlu hale dönüştürebilmek için yapılabilecek çalışmalar araştırılabilir.
3. Veli öğrenim düzeyinin artmasına paralel öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarının olumsuzlaşmasının nedenleri ile ilgili veli ve öğrencilerin derslere yönelik tutumları tespit edildikten sonra, öğrenci ders başarılarını da içeren regresyon analizleri de yapılarak beklenmeyen bu durumun nedenleri araştırılabilir.

Eğitim-öğretimin uygulama alanında olan öğretmenler ve idareciler:

4. Eğitim-öğretim yılının başında, öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarını tespit etmek için öğrencilere bir tutum ölçeği uygulanabilir. Böylece öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumları tespit edilerek, öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik varsa olumsuz tutumları giderilebilir.
5. Öğrencilerde sosyal bilgilere yönelik olumlu tutum geliştirmek için, çeşitli yöntem ve teknikler denenebilir.
6. Öğretmenden kaynaklı olumsuz tutumları giderebilmek için, öğretmenler öğrencileri ile daha olumlu ve yapıcı bir iletişim dili kullanabilirler.
7. Merkezdeki öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarını iyileştirmek adına öğretmenlerin bu konudaki yeterlilikleri gözden geçirilip ve ihtiyaç halinde hizmet içi eğitim yoluyla eksikler giderilip, yanlışlar düzeltilir. Ayrıca merkezdeki sınıfların da çok kalabalık olması, sadece sosyal bilgiler dersine yönelik oluşan olumsuz tutumların değil diğer derslere yönelik oluşan olumsuz tutumların nedenlerinden biri olabilir.

Merkezdeki sınıf mevcutları düşürülebilir. Çünkü sınıf mevcutlarının kalabalık olduğu ortamlarda öğretmenler öğrencilerle sağlıklı iletişim kurmakta zorlanabilirler.

8. Örneklem grubundaki öğrencilerin % 77 gibi büyük bir çoğunluğu “Tarihi hikâyeleri dinlemek bana zevk verir” ifadesine olumlu yanıt vermiştir. Kitaplardaki tarih ile ilgili konular öğretmen tarafından ders kitabı dışındaki çeşitli materyallerle (tarih ile ilgili hikâye kitapları, çizgi filmler, belgesel ya da filmler) hikâyeleştirilerek anlatılabilir.

9. Öğretmenler, öğrenci velileri ile iletişime geçip onlardan okul kapsamında yapılan geziler dışında, öğrencilerin aileleri ile birlikte yaşadıkları bölgeden başlayarak, mümkün olduğu ölçüde tarihi müzeler ve mekânlar gezdirmelerini isteyebilir. Bu şekilde öğrenci ve velide ortak bir bilinç ve sosyal bilgiler merakı ve sevgisi uyandırılabilir.

KAYNAKLAR

- AKENGİN, H. , SAĞLAM, D. ve DİLEK, A. (2002). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi ile İlgili Görüşleri, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, sayı 16, 1-12
- ANDERSON, L.W. (1991). Tutumların Ölçülmesi (Çeviren: N. Çıkrıkçı). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 241-250, (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1988).
- ARKONAÇ, S. (2005). *Sosyal Psikoloji*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- ARKONAÇ, S. (2008). *Sosyal Psikolojide İnsanları Anlamak*, Ankara, Alfa Yayınları.
- BAYSAL, A. C. (1981). *Sosyal Örgütsel Psikolojide Tutumlar*, İstanbul, Yalkın Ofset Matbaası.
- CHAPMAN, E. N. (1999). *Tutum-En Değerli Varlığımız*, (Çeviren: A. Durmuş), İstanbul, Alfa Yayınları.
- CÜCELOĞLU, D. (2005). *İnsan ve Davranışı* (14. Baskı). İstanbul, Remzi Kitapevi.
- DEMİR, S. B. ve AKENGİN, H. (2011), *Hikâyelerle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, Pegem Akademi.
- DEMİR, S. B. ve AKENGİN, H. (2010). Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Bir Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması, *e-international journal of educational research*, 1 (1), 26-40.
- DURMUŞ, B., YURTKORU, E. ve S. , ÇİNKO, M. (2011). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi* (4. Baskı). İstanbul, Beta Basım ve Yayım.
- ESERPEK, A. (1981). *Eğitimin Yeni Tutum Geliştirmede Etkinlik Derecesi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- FİDAN, N. ve ERDEN M. (1998). *Eğitime Giriş*, İstanbul, Alkım Yayınevi.
- FREEDMAN ,J.L., SEARS ,D.O. ve CARLSMİTH ,J.M., (2009). *Sosyal Psikoloji*, Çeviren: A. Dönmez, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- GOODE, W.J. ve HATT, P.K. (1964). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Metotları*. Çeviren: R. Y. Keleş, Ankara, Gürsoy Basımevi.
- GÖKSU, T. (2007). *Sosyal Psikoloji* (3. Baskı). Ankara, Seçkin yayınları.

- GÜNEY, S. (2009). *Sosyal Psikoloji* (1. Baskı). Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- GÜVEN, B. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Öğrenme Stilleri, Tutumları ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *TSA*, 12 (1), 35-54.
- GÜVENÇ, B. (1976). “Değerler, Tutumlar ve Davranışlar”, *Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem*, Ankara, ?
- HANÇERLİOĞLU, O. (1993). *Toplumbilim Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitapevi.
<http://orgm.meb.gov.tr/OzelEgitimProgramlar/Egitilebilir/05.htm>; 03 Mayıs 2012 tarihinde erişilmiştir.
- HOGG, M. A. ve VAUGHAN, G. M. (2007). *Sosyal Psikoloji* (1. Baskı). Çeviren: İ. Yıldız ve A. Gelmez, Ankara, Ütopya Yayınları.
- İNCEOĞLU, M. (2000). *Tutum-Algı-İletişim*, Ankara, İmaj Yayıncılık.
- KAGITÇIBAŞI, Ç. (1996). *İnsan ve İnsanlar* (8. Baskı). İstanbul, Evrim Yayınları.
- KAYALI, H. (2003). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumları, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, sayı 18, sayfa:79-92
- KILIÇOĞLU, G. (2009). Sosyal Bilgiler Tanımı, Dünyada ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi, Mustafa Safran (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, Pegem Akademi, s.4-16.
- KÖKLÜ, N. (1995). Tutumların Ölçülmesi ve Likert Tipi Ölçeklerde Kullanılan Seçenekler, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 81-93
- KÖSTÜKLÜ, N. (2006). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi* (4. Baskı). Konya, Sebat Ofset ve Matbaacılık.
- KRECH, D. ve CRUTCHFIELD, R. S. (1970). Çeviren: E. Güngör, kitap-1, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- MAXWELL, J. C. (2004). *Kazanan Tutum*. Çeviren: U. Kaplan, İstanbul, Sistem Yayıncılık.
- MORGAN, C. T. (1993). *Psikolojiye Giriş*, Çeviren: H. Arıcı, Ankara, ?
- OKTAY, M. (2000). *Davranış Bilimlerine Giriş* (1. Baskı). İstanbul, Der Yayınevi.
- ÖZDEMİR, S. M. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı ve Değerlendirilmesi, Mustafa Safran (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, Pegem Akademi, s.18-46.

- ÖZTÜRK, C. ve OLTUOĞLU, R. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi ve Yazılı Materyaller* (4. Baskı). Ankara, Pegem A Yayıncılık.
- ÖZTÜRK, C. (2007). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış, Cemil Öztürk (Editör). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (3. Baskı). Ankara, Pegem A Yayıncılık.
- ÖZTÜRK, C. ve BAYSAL N. (1999). İlköğretim 4.ve 5.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumu, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 6, s.11-20
- PENNER, L. A. (1979). *Social Psychology* (Second printing). New York, New York Oxford University Press.
- SAFRAN, M. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış, Bayram Tay ve Adem Öcal (Editörler). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* (2. Baskı). Ankara, Pegem Akademi.
- SAHRANÇ, Ü. (2008). Öğrenmeyi Etkileyen Etmenler, İbrahim Yıldırım (Editör) *Eğitim Psikolojisi*, Ankara, Anı Yayıncılık.
- SİLAH, M. (2005). *Sosyal Psikoloji* (2. Baskı). Ankara, Seçkin Yayınları.
- SÖNMEZ, V. (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, Ankara, Anı Yayıncılık.
- ŞERİF, M. ve ŞERİF, C. W. (1996). *Sosyal Psikolojiye Giriş II* (1. Baskı). Çeviren: M. Atakay ve A. Yavuz, İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- TAVŞANCIL, E. (2010). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi* (4. Baskı). Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- TAY, B. ve TAY, B. A. (2006). Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumun Başarıya Etkisi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 73-84
- ÜNAL, C. (1983). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- VARIŞ, F. (1998). *Eğitim Bilimine Giriş*, İstanbul, Alkım Yayınları.
- YÜCE, S. (2008). *Taşınabilir Eğitim-Öğretim Yapan İlköğretim Okullarındaki İkinci Kademe Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Derslerine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi (Sincan Örneği)*-Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı.

EKLER

Ek: Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği Örneği

	Maddeler	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum
1. BOYUT	1-Sosyal Bilgiler dersinde zilin nasıl çaldığını anlamıyorum.					
	2-Sosyal Bilgiler dersinden nefret ediyorum.*					
	3-Sosyal Bilgiler dersi yerine başka bir derse girmeyi tercih ederim.*					
	4-Mecbur olmasam Sosyal Bilgiler dersine girmem.*					
	5-Keşke her ders Sosyal Bilgiler olsa...					
	6-Bence Sosyal Bilgiler dersine ayrılan sürenin azaltılması gerekir.*					
	7-Ah Ah keşke Soysa Bilgiler olmasa...*					
2. BOYUT	8-Sosyal Bilgiler dersinin konuları bana çok eğlenceli geliyor.					
	9-Sosyal Bilgiler dersinde yeni konuları öğrenmek bana heyecan veriyor.					
	10 Sosyal Bilgiler dersi bende güzel duygular uyandırıyor.					
	11-Sosyal Bilgiler dersini iple çekiyorum.					
	12-Sosyal Bilgiler sevdiğim dersler arasındadır.					
	13-Mümkün olsa boş derslerimde Sosyal Bilgiler dersine girmek isterim.					
	14-Tarihi hikâyeleri dinlemek bana zevk verir.					

	15-Boş zamanlarımda Sosyal Bilgiler dersiyle ilgili kitapları okurum.					
3. BOYUT	16-Sosyal Bilgiler öğretmenimiz beni Sosyal Bilgiler dersinden soğuttu.*					
	17-Sosyal Bilgiler öğretmeni yüzünden Sosyal Bilgiler kelimesini bile duymak istemiyorum.*					
	18-Sosyal Bilgiler öğretmeninden nefret ediyorum.*					
	19-Sosyal Bilgiler dersinde asla başarılı olamam.*					
	20-Sosyal Bilgiler öğretmenim bana Sosyal Bilgiler dersini sevdirdi.					
	21- Sosyal Bilgiler dersine çalışmam gerektiği zaman kendimi yorgun hissediyorum.*					
4. BOYUT	22-Hata yapmaktan korktuğum için Sosyal Bilgiler dersinde konuşmam.*					
	23-Sosyal Bilgiler dersine asla iyi bir not alamam.*					
	24-Sosyal Bilgiler dersi olmasaydı, okulu daha çok severdim.*					
	25-Sosyal Bilgiler dersi zaman kaybıdır.*					
	26-Sosyal Bilgiler dersinde canım çok sıkılıyor.*					

* Olumsuz Tutum Cümleleri ifade etmektedir

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Malatya’da doğdu. İlköğrenimi Malatya İnönü İlköğretim Okulu’nda, liseyi Malatya Turgut Özal Lisesi’nde okudu.2004 yılında kazandığı İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümündeki öğrenimini 2008 yılında tamamladı. Aynı yıl Konya- Çumra Arıkören İlköğretim Okulu’na sosyal bilgiler öğretmeni olarak atandı. 2010 yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Ana bilim dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği dalında yüksek lisansa başladı. 2011 yılında Elazığ Vali Mehmet Canseven İlköğretim Okulu’na tayini çıktı ve halen aynı okulda (Metin Doğan Ortaokulu) sosyal bilgiler öğretmeni olarak görev yapmaktadır.